

AZ EMBERI SZABADSÁG
EURÓPÁBAN
és
MAGYARORSZÁGON.

ÍRTA

BEKSICS GUSZTÁV.

BUDAPEST, 1879.

PESTI KÖNYV NYOMDA -RÉSZVÉNY - TÁRSASÁG.

·|

I. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság az ó-kor különböző népeinél. A kereszténység és reformatió hatása. Dupont-White és az északi barbárok. A polgárság és hiibérrendszer.)

Nemzedékekre nemzedékek, társadalmakra társadalmak, hatalmas világbirodalmakra világbirodalmak következtek, egyik civilizáció felépült a másiknak romjain, jogi tanok támadtak, politikai intézmények jöttek létre, a hatalmas római szellem a magánjogoknak lényegében örök érvényű rendszerét alkotta meg, csak az egyéni szabadság területe maradt ismeretlen föld. Sőt a szabadság szellemének el kell túrnia azt a bánfáimat, melyet a legszellemdúsabb Írók egyike, az absolutismus bámulója Dupont-White követett el rajta, állítva, hogy az északról bevándorlóit barbárok találták azt fel, mint feltalálta Gioja az iránytűt. ')

Szomorú, s az emberiség szelleméhez méltatlan volna, ha ez az állítás igaz. Ámde szerencsére nincs így.

Az ember természetében mindenkor kiirthatlanul gyökerezett a vágy, hogy szabadon cselekedhessék és az egyéniségét korlátozó behatásokat visszautasítsa. Ez a vágy azonban évezredekken át nem érvényesülhetett. Azon politikai és vallási elvek, a melyek az ó-korban irányadók voltak az emberiségre nézve, kizárták e vágy érvényesülését, sőt az emberek nagy részében elnyomták magát a vágyat. Az összes kelet a theocratia és despotismus nyomása alatt volt. Indiában a kaszt rendszer áthághatlan falakat emelt a társadalom osztályai közt; a hol pedig a mesterségesen tagolt társadalom nem egyesülhet nemzetté, ott a szabadság nem fejlődhetik ki. Chinában a társadalom nem állott ugyan egymástól hermetice elzárt tömegekből; a jogegyenlőség évezredek óta alapelve a menyei birodalom állambölcsességének, azért bármily alacsony születésű chinai, ha tehetsége van, felemelkedhetik a legmagasabb polczokra; ámde a feltétlen vallási és politikai elnyomás, s a chinainak a felsőbbség és hatalom előtt

1) V. ö. Stuart Mill: A szabadságról. Kállay Béni előszava.

való feltétlen meghajlása nem voltak alkalmasak az egyén és egyén, szabadság érvényesítésére. A chinaiakkal és általában a keleti népekkel ellentétes jelleggel bírt a zsidó nép. Az ó-kor nem ismert ennél makacsabb, önféjűbb, ízléseiben és vágyai tekintetében változékonyabb népet. A zsidó történelem tele van annak bizonyítékaival, hogy ez a nép minduntalan felzúdult a felsőbbség ellen, pedig ez a felsőbbség nem csak politikai, hanem egyszersmind vallási volt, s azt állítva, hogy közvetlenül Jehovától, az egy élő istentől veszi utasításait, kivel közvetlen és állandó érintkezésben van, bizonyára a lehető legnagyobb tekintélyre támaszkodott, minő valaha politikai hatalom rendelkezésére állott. S a zsidó nép mégis nem egyszer fellázadt e hatalom, sőt maga az isteni tekintély ellen, s politikai fegyelmezetlensége volt egyik fő oka későbbi bukásának. Honnét magyarázzuk meg a tünetet, ha nem abból, hogy a zsidó népben erős kifejezésre jutottak az egyéni vágyak az összesség, s a hatalom nyomásává szemben? Hogy azonban e vágyak nem érvényülhettek, ennek okát a theocratiában egyesült politikai és vallási felsőbbség győzelmeiben találjuk fel.

A görög és római köztársaságokban nem a vallási, hanem a politikai elv akadályozta az egyéniség kifejlődését. A vallás a köznépnel, mint babona szerepelt, a műveltebbek pedig nem vették komolyan a negyvenezer istenséget, kiket a görög képzelem ugyanoly tulajdonságokkal, vágyakkal, szenvedélyekkel, sőt bűnökkel ruházott fel, minőkkel az emberek bírnak. Az összességnek feltétlen uralma azonban az egyes és érdekei felett, soha egy államban sem érvényesült annyira, mint Görögországban és Rómában, de különösen az utóbbiban. A mindenható állam teljesen elnyelte az egyéniséget. Ennek oka első sorban bizonyára' ez államok katonai szervezetében keresendő. A kis görög köztársaságok folyton hatalmas hódítók ellen voltak kénytelenek védni magukat, az államnak szüksége volt tehát rá, hogy minden egyénnel feltétlenül rendelkezhessék. ¹⁾ A római köztársaság pedig hódító állam lévén, polgárait kényszeri tette, hogy minden erejüket a közös célnak szenteljék. Ennek daczára azonban — legalább kezdetben — sem Görögországban, sem Rómában az egyéniség nem áldoztatott fel teljesen az állam oltárán. Róma elűzte királyait, mikor azok zsarnokságot túlhajtották. A házjognak és hitvesi ágynak megszenteltelenítése ritkán vont maga után, mikor a vétkező egy királyfi volt, oly megtorlást, mint Lucretia esetében. Görögországban pedig az egyéniség érvényre emelkedett legalább a művészetben a mi kétségtelen jele annak, hogy a görög egyéniség nem semmisült meg teljesen. Vegyük ellenben p. o.

*) V. ö. Stuart Mill id. munkáját u o.

Chinát, vagy Japánt. Ki az, a ki nem fogadná el a chinai vagy japáni ipartermelvényeket a művészet alkotásai gyanánt? Egy chinai váza esztétikai szempontból is befejezett tökélyű mű, mely előtt bámulva állhatnak meg az európai kézmű- és gyáripár dicsőítői. De ha nem csak egy, hanem több, száz és ezer chinai vázát vizsgálunk, tapasztaljuk, hogy mind úgy hasonlítanak egymásra, mint a tojás a tojáshoz. Legfeljebb a cífrások változnak. A lényeg egy marad, mintha valamennyit egy ember alkotta volna. Honnét van ez? Onnét, mert Chinában nincs egyéniség. Minden egyes embernek még ízlése s a művészi tökélyről való eszménye is egyforma.

Nézd meg valamely népnek iparát, művészetét, irodalmát, s megítélheted, mily állapotban volt az egyéniség azon népnél, azon korban, melyből e művek származnak.

Görögországban és Rómában az egyéniség teljes bukását a későbbi zsarnok kormányok idézték elő, melyek feltétlenül rendelkeztek az egyén minden joga felett. A köztársaság alatt védte az egyéni szabadságot a vádelven és nyilvánosságon alapuló eljárás. A császárság azonban önkényes proscriptióival megsemmisítette az egyéni szabadság e garantiáit is. A római társadalom fel volt ugyan tagolva római polgárokra, szabadokra és rabszolgákra, de a *civis romanus sum* büszke mondás inkább politikai értelemmel bírt, mint a személyes szabadságra való vonatkozással; sőt az imperatorok alatt politikai jelentőségét is elvesztette.

A középkor két vallása, a kereszténység és mohamedanizmus, de különösen az utóbbi nem volt kedvező az egyéni szabadságra; mert a keleti despotizmus újabb kifejezése s a Korán által vallási és világi törvénybe való igtatása volt.

A kereszténység kezdetben *socialisticus* jelleggel bírt. Az egyéni szabadságnak pedig a zsarnokság nem nagyobb ellensége a szocializmusnál. A vagyonszövetség egy közös személybe, az összesség személyébe olvasztja az egyént. Azon tan, mely azt mondja: Add el vagyonedat, oszd ki a szegények közt és kövess engem, az egyéniség teljes megtagadását foglalja magában. Sőt maga a legszebb, a keresztény erkölcstan virágát képező parancs is: „Szeresd felebarátodat, mintten magadat!” (Móz. 3. k. 19.) ellenkezően az egyén érdekeivel, nem alkalmas az egyéniség kifejtésére. Az üldözések idejében a meggyőződés heve a hatalomnak való ellenszegülésre bírta a keresztényeket. Nem volt soha üldözött igazság, tan, melynek annyi vértanúja lett volna, mint a kereszténységnek. Ez a tünet azonban nem annak tulajdonítandó, mintha a kereszténységben az egyént a hatalomnak való ellenszegülésre kényszerítő erő nagyobb lett volna, hanem annak, hogy a

római császárok akkor kezdték és ismételt megszakítások után folytatták az üldözést, mikor a kereszténység már annyira elterjedt, hogy kiirthatatlanná lett. ¹⁾ A kereszténységben nem volt több ellenállásra serkentő erő, mint a többi tanokban, melyek üldöztettek; s ha ezek kevesebb vértanút mutatnak fel, annak tulajdonítandó, hogy vagy elég korán, vagy nem üldöztettek kellő erélylyel.²⁾ S hogy az üldözés, irányuljon az igazság vagy tévtanok ellen, egyáltalán felidézi az ellenállást, sőt megerősíti az ingadozó meggyőződéseket, melyek különben ellankadnának vagy épen közönyné változnának, bizonyítja minden üldözés története. Mikor a boszorkány-üldözés divatban volt Európában, ekkor támadt legtöbb állítólagos boszorkány, s pedig nem csak azért, hogy a felizgatott képzelem mindenfelé boszorkányokat kutatott, hanem valójában sokan azt hitték, hogy a büvölés hatalmával bírnak, s e meggyőződéssé érlelődött tútökkal léptek a máglyára, mint a középkor boszorkányégetésének számtalan emléke bizonyítja.

A kereszténység, miután uralkodó vallássá lett, megszűnt még azon hatást is gyakorolni az egyéniségre, melyet az üldözött tanok általában gyakorolnak. Csakhamar mereven tagolt, a legszélső absolutismuson alapuló kormányformát kapott, melyből az önkormányzatnak még árnyéka is eltűnt. Az egyéniség teljes megsemmisítését azonban ama tan végleges kifejtése és érvényesítése idézte elő, mely az egyéni vizsgálatot és belátást kizárja a hit dolgában. Ez a tan nem csak az egyéniség előtt zárta el a fejlődés útját, hanem egyszersmind a kereszténységgel csakhamar szerepet cseréltetett: üldözöttből üldöző lett az. Senki sem vonhatja meg bámulatát azon nagyszerű szervezettől, melylyel a keresztény hierarchia rendelkezett, s mely képessé tette világhivatásának betöltésére; sőt mindenki kénytelen elismerni azon szolgálatokat, melyeket e hierarchia a civilizációnak és szabadságnak tett. A barbárság sötét korában a tudomány letéteménye volt. Vallási elveinél fogva ellensége volt ugyan a görög és római pogány műveltségnek; e hierarchia nélkül és azon kolostorok nélkül azonban, melyek az általános zűrzavar és forrongás közepett, a tudomány és műveltség mindmegannyi menedékét képezték, a classikus culturának tán utolsó emlékei is elvesztek volna. A társadalmi rendnek, a gyengének az erős ellenében századokon át nem volt egyéb védelme ennél a hierarchiánál, melynek tekintélye előtt a legbüszkébb barbarfőnök és világi fejedelem is kénytelen volt meghajolni. Az egyéni szabadságot azonban mégis elnyomta, mikor a feltétlen engedelmisséget tanította és érvényesítette. Ez a vallási tan vetette meg alapját a politikai engedelmisség tanának is a későbbi századokban, mikor a

¹⁾ V. ö. Stuart Mill, id. m. — ²⁾ U. o.

népvándorlás kora után, nagy birodalmak alapultak. A világi uralkodók szívesen elfogadtak oly tant, mely alattvalóik engedelmisségét biztosította. Az egyházi és világi hatalom karöltve haladt az egyéniség elnyomásának útján, míg a legtöbb államban a kettő közt összeütközésre nem került a dolog, a mi mindig a szabadság ügyét mozdította elő.

A reformáció a leghatalmasabb csapást mérte a feltétlen engedelmisség tanára. A hol a reformált kereszténység uralkodó vallássá lett, ép úgy üldözött, ép oly türelmetlen volt, mint a katolicizmus. De felejtetlen szolgálatot tett az egyéni szabadság ügyének mikor a szabad vizsgálás tanát, a hit dolgában, felállította. Nem tartozik ide azon további hatások fejtegetése, melyeket a reformáció gyakorolt az emberiség fejlődésére, s még pusztán csak azon tényre utalok, hogy nem véletlenségnek, hanem a szabad vizsgálódás tanainak tulajdonítandó, hogy a közszabadságok sokkal inkább érvényesültek azon államokban, melyekben a reformáció elterjedt és fenmaradt, mint ott, hol vagy nem nyerhetett talaját, vagy kiirtott, mint Spanyolországban, Dél-Amerikában, Franciaországban, s általában a latin faj által lakott államokban.

A protestantizmusnak köszönhető főleg, hogy az egyéniség öntudata nyílt kifejezésre jutott a középkorban. A szabad vizsgálat, a közszellemnek a megállapított tekintély ellen való feltámadása a vallási téren inváziót csinált a politikai területre is. A vallási abszolutizmus dogmái épúgy elvesztették félelmes tekintélyüket, mint a politikai abszolutizmus dogmái.

Ezt az irányzatot részint megelőzte, részint követte egy hatalmas factor szereplése a politikai téren. Értem a polgárság felléptét, mely minden nyugoti államban jogokat tudott magának szerezni és többé-kevésbé biztosítani a királysággal és feudális-mussal szemben. Igaz, hogy ezek a jogok inkább testületiek, mint egyéniiek voltak, de a testületi jogok biztosítékai kiterjesztették védelmüket az egyénre is. Az egyéni szabadságot tehát nem az északról berohanó barbárok találták fel. Élt az ezen szabadság után való vágy mindig az ember szívében; de az ó és középkor előtt nem alakult meg azon feltételek, melyek kifejlődésére és érvényesülésére szükségesek voltak.

Kétségtelen, hogy az északi barbárok közt az egyéniség jobban ki volt fejlődve, mint a római birodalomban, melyet azok megdöntöttek. Ámde ennek okai egészen másban keresendők, mint a Dupont-White által említett állítólagos tényben, hogy a barbárok találták fel az egyéni szabadságot. Bármily kevésbé ismerjük a barbar népek állami és társadalmi viszonyait, annyit biztosan tudunk róluk, hogy az állami életnek csak kezdetleges fokán

állottak, mikor a központi hatalom még nem volt kifejlődve, s az állami rend az anarchiából még nem vált ki. E félig anarchikus állapotban az egyén, ha elég nyers erőre támaszkodott, érvényesülhetett, de érvényesülésének garantiáját, ama vad, durva viszonyok közt, csak a nyers erő képezte. A személyes vitézség, testi erő voltak az egyéni szabadság hordozói. Ez azonban minden kezdetleges államalakulásban így volt. Az ó és középkor nagy ismerője mondja: A hűbéri korszak legrégebb társadalmi alakjai kevésbé különböznek azon rendes társulásoktól, a melyekben a kezdetleges polgáriásodásnál az embereket mindenütt egyesülve látjuk.¹⁾ Ezek a büszke, függetlenségüket nyers erejükkel védő barbárok azonban elvesztették egyéni szabadságukat, mihelyt a szervezkedését befejező állammal álltak szemben. Sőt elvesztették faji egyéniségüket is. Hova lettek a büszke góthok, hova lettek a vitéz longobardok, az egyéni szabadság e feltalálói, miután a barbar anarchia helyére rendes államalakulás lépett? Mikor a feudalismus a 10—12-dik században megalakult, ez kétségkívül kedvezett bizonyos számú egyének szabadságának. A főnemesség és nemesség a legnagyobb garamiakkal vette magát körül, hogy védve legyen a királyság ellen, melynek természetes korlátját képezte. Ez az egyéni szabadság azonban szorosan zárkózó volt. Inkább megszorításra, mint terjeszkedésre -hajlott. Az állami hatalom irányában védő, az államnak a feudalismus váraiban fel nem vett tagjaival szemben pedig támadó volt. És rosszabb sorsra jutott az egyéni szabadság azon államokban, hol a nemesség, mint a hol a királyság kezébe került a hatalom túlsúlya. A királyság sohasem nyomta azt el oly mérvben, mint az olygarchia. Az egyéni szabadság elterjedésére tehát a hűbérrendszer nem csak nem volt kedvező, hanem egyenesen kedvezőtlen volt. Csak azon küzdelemből, melyet a nemesség a királysággal vívott, háromlott kisebb-nagyobb mérvű haszon az egyéni szabadságra a küzdelem eredménye szerint.

Az egyéni szabadság, s általában a közszabadságok sorsa attól függött, mily állást foglalt el a polgárság, az egyéni és közszabadságok e tulajdonkép való zászlóvivője, e küzdelemben.

II. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság fejlődése Angliában és Franciaországban. A királyság és nemesség viszonya a polgársághoz. A francia forradalmi törvényhozás. A Magna Charta. Az angol szabadságszeretet és igazságügyi önkormányzat.)

Anglia és Franciaország mutatja fel, e küzdelem legellentétebb eredményeit, úgy hogy a ki rajzolta a királyság, nemesség és polgárságnak e két államban vívott harczeit, s e harcok

¹⁾ Sir Maine Henrik. A jog őskora. Ford. Pulszky A.

következményeit, elmondja egyszersmind e három államalkotó tényező történetét.

Nem lesz tehát érdektelen egy rövid pillantást vetni az angol és francia középkori viszonyokra, mielőtt áttérnék azon állapot festésére, melyben az egyéni szabadság ügye ez idő szerint van Európában és Magyarországon.

Angliában már a feudalizmus megalakulása egészen másként történt, mint Franciaországban. Angliában a hűbéresek mind a királvtól függtek, s a hűbéreseknek nem voltak ismét hűbéresei oly értelemben, mint Franciaországban, mert az alhűbéresek is tartoztak hűségi esküt tenni a királynak. Itt a hűbérségnek egész láncolata tlmadt. A nagy hűbéresek apró hűbéreseket kapcsoltak magukhoz, ezek ismét még apróbb szemeit hozták létre azon láncolatnak, mely a polgárságot, s vele a szabadságot teljesen megfojtotta. Egyéni szabadság csak annyiben létezett, a mennyiben valamely hatalmas patronus védte azt. A nép zöme pedig, mely a legmegalázóbb szolgaságban sínlódott, összeroskadt a számtalan nagy és apró zsarnok nyomása alatt. A hatalmas olygarchák megbénították még a királyi hatalmat is. Birtokaikon valóságos királyi praerogatívákkal uralkodtak, pénzt verettek, egymás ellen háborút viseltek stb. A főnemesek pénzverést joga tényleg csak a 16-dik században szűnt meg. Ily körülmények közt a polgárság, s vele az önkormányzat és szabadság nem fejlődhetett ki. Ebben ugyan annak is, és pedig jelentékeny része van, hogy a francia közszellemben nem volt, sőt még jelenleg sincs kifejlődve az önkormányzat érzéke. Oly szövevényes hálózatban, minő egy nép politikai és társadalmi fejlődése, felettébb nehéz az okokat és okozatokat egymástól megkülömböztetni. Gyakran oknak látszik az, a mi csak okozat. Ez a tünet nagy mérvben mutatkozik a physikai világban is, annál inkább az erkölcsiben, melynek törvényeit még kevésbé ismerjük, mint a physikai világot kormányzó törvényeket. így pl. a villamosságot, hőt, delejességet oknak tartjuk, s kétségkívül okok is azok a causalitás láncolataiban; mert hisz számtalan tüneményt idéznek elő. De ha mélyebben vizsgáljuk azokat, tapasztaljuk, hogy ez okok maguk is csak okozatok, oly okok okozatai, melyeket nem ismerünk. így továbbá azt is tudjuk, hogy a vallási törvényhozás Magyarországon szabadabb elvű volt, mint bárhol Európában. E tünet okát is képesek vagyunk megjelölni, mely a vallási türelem. A magyar mindig közönyösebb volt másnak vallási meggyőződése iránt, mint voltak Európa többi nemzetei. Ez a vallási türelem azonban szintén okozat és csak relatíve, t. i. a szabadelvű törvényhozásra nézve képez okot. Az okok és okozatok felcserélésének legszemléltetőbb példáját nyújtja Anglia és Franciaország. Azt mondják ugyanis,

hogy az angol nép azért bírja oly nagy mérvét a szabadság és önkormányzat szellemének, mert szabad intézményekben növekedett fel; míg a francia nép azért van hijjával e szellemnek, mert állandóan atyáskodó kormányai és az önkormányzatot kizáró intézményei voltak. Ez ha igaz is, csak félig igaz. Helyesen jegyzi meg Buckle, hogy az angol népnek a függetlenségre és szabad cselekvésre törő szellemét nem a szabad intézmények hozták létre, hanem e szellem hozta létre ez intézményeket. E megjegyzést kiegészíthetném azzal, hogy Franciaországban nem a függetlenségre és szabadcselekvésre kedvezőtlen intézmények hozták létre a francia népnek az önkormányzat iránt való eltompultságát, hanem ez eltompultság volt oka, hogy oly szabad intstitutiók soha sem fejlődhettek ki francia földön, mint kifejlődtek Angliában. Az okozatosság láncolatán azonban az angol függetlenségi és a francia önmegadási szellem is csak okozat, s ezen okozat szövevényes okai mélyen rejlenek az illető népek fejlődése folyamának felszíne alatt.

Kétségtelen az, hogy Franciaországban a középkorban szintén támadtak városok, s kiváltságok, melyekkel a polgárság védte magát a feudalizmus és királyság támadásai ellen. A polgárok szabadsága azonban, mert hiányzott belőlük a függetlenség és az önkormányzat szelleme, elbukott, s győzött bár a nemesség a királyság felett, vagy megfordítva, mindig a polgárság szenvedte kárát, mely két hatalmas factor küzdelmében nem volt képes a hadakozók egyike mellett sem előnyös állást foglalni. A francia nemesség egész a múlt század végéig megmaradt kasztnak, mely áthághatlan khinai falakkal záta el magát a nemzet többi részétől. Soha nemesség annyi születési privilégiumot nem tartott meg oly soká és nem érvényesített oly kíméletlenül, mint a francia nemesség. S mert a polgárságtól elzárkózott, megvonta ugyan támogatását a szabadság ügyétől, de egyszersmind saját bukását készítette elő. Kiváltságainak rettenetes súlya soká elnyomta ugyan a népet; de ép ez volt egyszersmind legközvetlenebb oka a nagy forradalom kitörésének, mely a régi aristocrátiát nagyrészt kiirtotta, s későbbre is megfosztotta azon befolyástól, melylyel az aristocratia, szellemi és vagyoni fölényénél fogva rendszerint bírni szokott.

Angliában ennek ép ellenkezője történt, A nemesség a királyság elleni harczában kénytelen volt a polgárságnál keresni támogatást; mert gyengébb volt, mint a francia nemesség. A polgárság szolgálatainak az lett jutalma, hogy a polgárság Angliában, már a tizenharmadik században, képviselve volt a parlamentben. A kisebb koronái hűbéreseket, a szabadok, a városok és grófságok közönsége kezdetben a főnemesség, s utóbb a királyság irányában éreztették hatalmuk súlyát. Eleintén csak sheriffeket választottak, utóbb részt

vettek az adóügyi kormányzatban. Monfort Simon 1268-ban, Leicester lord 1264-ben, majd III. Henrik híjjá meg képviselőiket tanácskozássra. A király elfogása után pedig 1265-ben valóságos parlamentbe hivatnak képviselőik.¹⁾ Az angol alsóház tehát már születésekor demokratikus volt. A nemességnek és polgárságnak érintkezése oly benső és állandó volt, hogy Angliában a nemesség megszűnt kasztot képezni. Montlosier, az ancienne noblesse magasztalója, azt mondja ugyan, hogy az angol nemesség megszűnt létezni, de a ki ismeri az angol történetet, s Anglia tényleges viszonyait, tudja, hogy az angol nemesség nagyobb befolyást gyakorolt, sőt gyakorol ma is az ország sorsára, mint bármely nép nemessége. S e tünemény oka ép abban van, hogy az angol nemesség nem szegült ellene a democratia áramlatának, hanem inkább annak átadva magát, vezető szerepet nyert. Ez a legújabb korban annyira ment, a nemesség, mint osztály, annyira elvegyült a politikai nemzet testében, hogy ma már még a tory-k és a vvhigek közti különbség is megszűnt, mindkét párt egyenlően szabadelvű lévén, s mindkettőnek soraiban egyenlőképp lévén képviselve az aristocrazia és polgárság.

A társadalmi egyenlőtlenségek fenmaradtak ugyan Angliában inkább, mint más demokratikus államban, ezek azonban nincsenek összekötve sem polgári egyenlőtlenséggel, sem a kasztszellemmel. Az angol nemességnek nagy politikai befolyása van ugyan, de nem kiváltságkép, hanem gazdagsága, szellemi és erkölcsi fölénye által.

Az angol társadalmi egyenlőtlenség oka — írja Fischel — nem kaszt létezésében, hanem a vagyon fokozatában van. Leróni az állam irányában személyes pénzbeli kötelezettségét és részt venni az állam ügyeinek intézésében oly két correlatív fogalom, mely Anglia alkotmányos életében helyesen van összefűzve. Ily körülmények közt tehát természetes, hogy a vagyontalanság kizárja az állam politikai irányára való befolyást. De a törvény előtt való egyenlőség, melyre a continens népei csak hosszadalmas harcok után tettek szert, Angliában századok óta közös jog. A törvény előtt való ez egyenlőség ma is sarkpontja Anglia alkotmányos jogainak. Anglia a legnagyobb társadalmi egyenlőtlenségek, de egyszersmind, jogilag, a legnagyobb polgári egyenlőség hazája. Nincs oly, bármily alacsony születésű angol, ki a királyi család bármely herczegnőjét el nem vehetné, s gyermekei, jogszerint, el nem foglalhatnák az angol trónt. Angliában nincsenek kiváltságolt osztályok. A pairi kiváltság csak néhány egyén és nem osztály kiváltsága. A nemes és nem-nemes közti mesalliance, a nem-nemesnek nemesi birtok szerzésétől való eltiltása, oly ismeretlen volt az angol jogban, mint a nemesek adómentessége. Az angolok tulajdonkép nem is szoktak nemességről

¹⁾ V. ö. Buckle, History of Civil. IX. fejt. Gneist, Engl. Communalverfassung 143. 1.

beszélni. A n o b i t i t y, vagy pairség nem osztály, hanem méltóság. A gentry, gentlemanok, earl-ok, knight-ek, knight-banneret-ekkétségkivül fontos tényezőt képeznek a közigazgatás, bíraskodás, önkormányzat minden ágában, valamint az állami politikában is, de nem kiváltsággép, hanem személyes érdemeiknél fogva.

Az angol és francia nemesség és polgárság ellentétes fejlődése megmagyarázza azon ellentétes eredményeket, melyek a két államban úgy a politikai, mint a szoros értelemben vett egyéni szabadság tekintetében létrejöttek. Angliában létrehozta az a Habeas Corpus actát, mely minden angol személyes szabadságát biztosította, Franciaországban létrehozta a lettre de cachet-eket, melyek hallatlan szemérmelenséggel lábbal tapodtak minden egyéni szabadságot.

S a mily kevésbé érvényesült Franciaországban a függetlenségre való hajlam és önkormányzat, ép oly kevés tiszteletben részesült minden korban az egyéni szabadság.

Ha sorra olvassuk azon francia alkotmányokat, melyek a múlt század vége óta a legújabb időkig létre jöttek, lehetetlen el nem szomorodnunk azon tapasztalaton, melyet szerzünk, mikor az egyéni szabadság eszméjét elvont magasztosságában és gyakorlati érvényesülésében vizsgáljuk.

Üssük fel ez alkotmányok bármelyikének lapjait, s megtaláljuk csaknem minden lapon a politikai és egyéni szabadság legszentebb evangéliumát.

La liberté consiste á pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas á autrui — ime az egyéni szabadság alapelve, quintessentiája, foglalatja. S ezt az elvet a francia assemblée mondta ki 1791 szeptemberében. Az 1793-diki alkotmány pedig ezt az elvet vallás-erkölcsi magaslatra emeli, s úgy beszél, mint maga az evangélium, mondva: A szabadság erkölcsi korláta az, hogy Ne tedd azt mással, mit nem akarsz, hogy mások veled cselekedjenek.

S a szerint, a mint a forradalom feltartóztatlanul előrehatolt útján, mindig tágabb és tágabb tért nyertek — persze csak az alkotmánycikkekben — a közszabadságok. S az egyéni szabadság elve nem veszett el a nagy frázisok tömkelegében; mert az alkotmány - cikkek mindinkább iparkodtak azt körülírni, s pedig a forradalom növekvésének arányában mindig szabatosabban.

Az 1791-diki alkotmány csak ezt mondja: Nul homme ne peut être accusé, arrêté, ni detenu, que dans les cas déterminés par la loi, et selon les formes qu'elle a prescrites. Ceux qui sollicitent, expédient, exécutent, ou font exécuter des ordres arbitraires.

doivent être punis. De egyszersmind hozzá teszi: mais tout citoyen, appelé ou saisi en vertu de la loi, doit obéir à l'instant: il se rend coupable par la resistance.

A törvényes letartóztatásnak való ellenszegülést tehát büntendő cselekvénynek mondja. Ebből természetesen ki lehetne okoskodni, hogy a nem törvényes letartóztatásnak való ellenszegülés nem büntetendő cselekmény. Nem szólok itt azon fontos kérdéstről, mit ért a törvény a törvényes letartóztatás alatt, sem arról, hogy a törvényhozó az egyént ruházza fel ama legfőbb és legvitásabb joggal, melynél fogva a hatóság actusának törvényes, vagy törvénytelen voltát bírálhatja. Erről bővebben meg fogok emlékezni később s névszerint a magyar felfogás szempontjából. Itt csak azon megjegyzésre szorítokozom, hogy sem egyik, sem a másik kérdést általános frázisokkal a törvény el nem intézheti, s ha nem tartalmaz, vagy a gyakorlat, a törvény alapján, nem állapít meg részletes intézkedéseket, több kárt tesz, mint használ, s a legjobb esetben írott malaszt marad.

Az 1793-diki alkotmány világosan kifejezi a törvénytelen hatósági intézkedésnek való ellenszegülés jogát. A 11-dik cikk így szól: Tout acte exercé contre un homme hors de cas et sans les formes que la loi détermine, est arbitraire et tyrannique; célui contre lequel on voudrait l'exécuter par la violence, a le droit de le repousser par force.

De ugyanazon törvény, mely a személy szabadságának ily garantiát ad, elfelejt gondoskodni a házjogról, s levéltitokról, mely az egyéni szabadságnak lényeges kiegészítő része.

Az 1795-diki alkotmány pedig, mintegy érezve, hogy a leghangzatosabb frázisok is legfelebb csak a papíron oldják meg az egyéni szabadság kérdését, iparkodik megvédeni e szabadságot azon két legveszélyesebb ponton, a hol az valóban legnagyobb és leggondosabb védelemre szorul, értem a letartóztatást és a vizsgálatot.

A 223-dik cikk megköveteli, hogy a letartóztatást elrendelő végzés csak azon esetben hajtható végre, ha 1. világosan megmondja a letartóztatás okát, s utal a törvényre, melynek alapján a letartóztatás elrendeltetett; 2. ha azt a letartóztatással közük, s másolatot adtak neki róla.

A 224,-225. cikkek elrendelik, hogy a letartóztatott egyén azonnal, vagy legkésőbb még a letartóztatás napjának folytatában kihallgattassék; ha az ellene emelt vádnak nincs alapja, azonnal szabadon bocsátandó; ha pedig alapos gyanú merül fel ellene, a legközelebbi idő, s legfelebb három nap alatt a rendes fogházba küldendő.

Íme tehát Franciaországban az államot és társadalmat felforgató forradalomra volt szükség, hogy a személyes szabadságnak csak félig teljes biztosítékai is felállíttassanak, s pedig oly időben, mikor ez a szabadság Angliában már rég közkinccse volt a nemzetnek.

Igaz ugyan, hogy a személyes szabadság garantiáinak kivívása Angliában is csak nagy küzdelmek, a királyságnak a nemzettel történt heves összeütközései után történt. És valóban mély szomorúság kell, hogy elfogja mindenkinek szívét, mikor az emberiség művelődésének és szabadságának történetén végigpillantva, látja, mily keserves küzdelmek és erőfeszítések árán tudtak érvényre emelkedni még a napnál is világosabb igazságok, oly igazságok, melyeket szemlélve ma nem vagyunk képesek megfogni, miként lehetett kor, melyben azt nem értették meg; azon pedig ép elszörnyedünk, hogy ez igazságokat apáink, vagy ősapáink üldözték. Ellenben, hogy a közszabadságok csak a legretentőbb harcok után voltak képesek érvényesülni, ezt még a mai kor gyermeke is érti, mert hisz a szabadságok még napjainkban is alig néhány államban diadalmaskodtak az állami és társadalmi zsarnokság felett; sőt kétséges, hogy még ez a diadal is végleges és teljes-e?

Angliában azonban, bár az egyéni szabadság ott is viselte az önkény lánczait, kínpadra vonatott, s nem egyszer feláldoztatott a pártpolitika oltárán, s csak véres küzdelmek után győzött, nagy mérvű visszaesés nem történt, s e tapasztalat becsületére válik az emberiségnek, s különösen az angol-szász szellemnek.

A Magna Charta után következtek ugyan zsarnokok, mint a Károlyok, kik parlament nélkül kormányoztak, háborút viseltek, adót vetettek ki; a személyes szabadságot azonban még ezek is nagyobb tiszteletben részesítették, mint a politikai szabadságokat. És mikor az önkény a személyes szabadság területére is betört, akkor létrehozta a büszke, független, daczra képes angol-szász szellem a Habeas Corpus actát. Az angol nép megértette, hogy minden szabadság alapja az egyéni szabadság, ezért csikarta ki ezt a szabadságot legelőször a zsarnokok kezéből, s védte azt körömszakadtáig, még akkor is, midőn már minden egyéb szabadságát elvesztette.

Franciaországban ellenben a zsarnokság rohama először is az egyéni szabadságot döntötte meg. Néhány czifra, salangos szó fentartotta ugyan a politikai szabadságokat, legalább a papíron; az egyéni szabadságnak azonban még névleges garantiái is elvették. A Napoleon-féle alkotmány tanú erre. A későbbi királyságok alkotmányai beszélnek ugyan az egyéni szabadságról és garanciáiról; de

hova lett a forradalmi alkotmányok büszkén előtörő szelleme, hová sülyedtek le a garantiák?

Bátran el lehet tehát mondani, hogy az egyéni szabadság Franciaországban, úgy mint minden egyéb szabadság forradalmi jellegű. A forradalomban gyökerezik, a forradalom tartja fenn, s mikor a reakció betör, a forradalommal együtt elbukik.

Nem szólok természetesen Franciaország jelenlegi politikai viszonyairól. E viszonyokat tekintheti valaki állandóknak, vagy csak átmenetieknek. Azt azonban megjegyzem, hogy a köztársaság a császárság törvényeivel kormányozva Franciaország igazságügyét, nem sokat tett az egyéni szabadság érdekében, s ha — mit nem óhajtok — a zsarnokság letiporná az 1870. évi szeptember 4-diki forradalomban gyökerező köztársaságot, az egyéni szabadságnak nem sok garantiáját venné el; mert Franciaországban a jelenlegi köztársaság alatt sincs elég biztosítéka, mint utóbb ki fogom mutatni. Az 1793. és 95-diki nagy hagyományok nem mentek át a közszellembe, nem lettek a francia nép húsává és vérévé. A nagy forradalmi törvények a Magna Charta és a Habeas Corpus utánzatai, utánzatai a szabadság formáinak; de a francia nép nem volt képes e formák kitöltésére.

Ellenben ugyanezen törvények Angliában ellenkező eredményre vezettek. Az egyéni szabadság nagy vívmányai az idők folyamában nemcsak nem züllöttek el, hanem inkább kifejlődtek, s nem egyes kiváltságolt osztályok, hanem a nemzet közjavává lettek.

Honnét van e-z?

Az angol nép kevésbbé tartja szeme előtt a szabadság formáit, mint inkább annak lényegét. A formához ugyan makacsabban ragaszkodik, mint bármely más nép, de csak azért, mert a lényeg rejlik alatta. A nagy Charta forma szerint való alkotmányjogot keveset tartalmaz, s mégis abból fejlődött az angol alkotmány és közszabadság. Miért? Mert a gyakorlati angol szellem az egyéni szabadságra alapította az alkotmányt; a magna charta az egyéni szabadságot és j o g e gy e n i ö s é g e t biztosította már akkor, mikor más népek (a magyar népet kivéve) nem is gondoltak arra, hogy e szabadság számára biztosítékokat követeljenek. Az angol nép e nagy, dicső vonása bírta Mackintosh-t e lelkesült szavak mondására; »Hogy Anglia a nagy chartát létrehozta, fentartotta és fejlesztette, örökre biztosította magának az emberiség becsülését. Baco-ja, Shakespeareja, Miltonja és Newtonja, az általuk kinyilatkoztatott igazságokkal együtt sem képeznek oly nagyfontosságú jelenséget, mint azon egyértelmű hódolat, melyet az angol nép és fejedelmei a jog és igazság iránt feltüntettek.“ Mackintosh lelkesülését teljesen osztva azt mon-

1) V. ö. Gneist. Engiische Communalverfassung. I. k. 145. 1,

dóm, hogy a nagy charta nem képezné az emberiség haladásának örök emlékezetű mértföldmutatóját, nem lett volna az angol szabadság, sőt az emberiség szabadságának szülő anyja, ha nem tartalmazza vala a 42. (utóbb 39-dik) cikket, mely örök dicsősége lesz az emberiségnek.

Nullus liber homo capiatur vei imprisonetur aut dissasiatur aut utlaghetur aut exuletur aut aliquo modo destruat, nec super eum ibimus, nec super eum mittemus nisi per legale iudicium p a-rii suorum vei per leges terrae.

Íme, az egyéni szabadság első biztosítója, a törvény szerint és törvényes bíróság által való elítéltetés elvének deklarálása!

Mai fogalmaink szerint primitív garancia; de a barbárság ama setét korszakában, midőn a király, vagy tanácsosainak rendeletére bárkit el lehetett fogni, bebörtönözni, törvénytelen bírák által és eljárás szerint elítéltetni a csak Angliában, de mindenütt a világon, ez az elv nagy, soha el nem enyésző diadala a szabadság szellemének. A nagy charta ezért nemesi levele az emberiségnek. A magna charta e pontjából fejlődött ki a Habeas corpus, s a közszabadságok összessége.

De persze az angol nép szabadságérzetére és függetlenségi hajlamaira volt szükség, hogy a nagy chartából, mintegy ősi forrásból a közszabadságok kiáradjanak. Ha a magna charta p. o. Franciaországban jó vala létre, a szabadság szellemének sikertelen kísérletévé lett volna, s alig volna egyéb pusztán történeti becsű emléknél.

Az angol nép azonban fenn tudta tartani, sőt ki tudta kelteni és terebélyes fává növeszteni a szabadságnak a nagy chartában lera-kott magvait.

Nem akarok hosszan időzni azon okok fejtegetésénél, melyek ez eredményt létrehozták; csak a mi az egyéni szabadságot illeti, jegyzem meg, hogy ennek egyik biztosítója volt Angliában az angol nép önkormányzati szelleme. Azon szellem, mely nemcsak a kormányzatban, hanem az igazságszolgáltatás terén is érvényesült. Ez a szellem hozta létre a községek rendőri és vizsgálati jogkörét, a polgári, vád és büntető esküdtszékeket. S mily tüneteket mutat a politikai, olyanokat tüntet fel az igazságügyi önkormányzat is. A polgári elem, sőt a legalsóbb osztályú nép már a tizenkettedik században részt vett az igazságügyi önkormányzatban, míg a polgárok csak a tizenharmadik században jelennek meg a parlamentben. Sőt a liberi és legales homines kezdettől fogva belevonattak az esküdti szolgálatba. A mikor pedig az esküdtszéki intézmény megerősödött és szélesebb kiterjedést nyert, s az esküdti

szolgálat teher kezdett lenni, még a villani-kat is, bár szabálytalanul, felruházta a gyakorlat esküdti teendőikkel.

Ily önkormányzati alapon fejlődött ki az angol bírói szervezet, s pedig még a közép korban oly terjedelemben és határozott alakzatokban, hogy Anglia a jelenlegi igazságügyi szervezet századok óta lényeges változáson alig ment át.

A nagy charta, a Habeas Corpus acta, melyek nemcsak szorosán körülírják az egyéni szabadság megszorításának feltételeit, de egyszersmind szigorú felelősséget rónak azon közegekre, melyek e tekintetben eljárnak, a papíron biztosították az egyéni szabadságot.

Az angol gyakorlati szellem, a szabadság tisztelete, (úgy a polgároknak, mint a hatalom kezelőiben) és az igazságügyi önkormányzat pedig megvalósították az alkotmánylevelekben foglalt egyéni szabadságot.

Franciaország példájában láttuk azt, hogy bár forradalmi törvényei a szabadság evangéliumát képezték, a francia földön még sem verhetett gyökeret az egyéni szabadság. Tehát nem az alkotmánylevelek, nem a törvényekben hangoztatott frázisok képezik az egyéni szabadság garantiáját, hanem az, mint érvényesül az egyéni szabadság tisztelete a gyakorlatban.

Hol vannak azon jelek, s hol van azon mérték, melyek szerint megítélhető, mily szabadságot élvez az egyén, s mily garantiái vannak az egyéni szabadságnak bizonyos népnél?

Én azt hiszem, kevésbé az alkotmánylevelekben, mint inkább a bünvádi eljárásban, azon intézkedésekben, melyet a törvény vagy a gyakorlat elrendel, a letartóztatás, vizsgálat, vizsgálatifogság, előlegesletartóztatás a, a házkutatásra és a levelezési titokra vonatkozólag.

A következő fejezetek tárgyalandják e kérdéseket, s a tényleges európai viszonyok ismertetése után levonandom a következtetést, vajjon bír-e kellő garantiákkal az egyéni szabadság Magyarországon és az európai culturállamokban?

III. FEJEZET.

Az egyéni szabadság Magyarországon.

Nem térhetek át az egyéni szabadság jelenleg létező biztosítékainak ismertetésére a nélkül, hogy előbb megkísértem azon állapot megvilágítását, melyben az egyéni szabadság ügye Magyarországon volt, a történelem folyamában.

Természetes, hogy mikor az egyéni szabadságról történeti szempontból szólok, egyszersmind szólnom kell a közszabadságokról; mert a szabadság a középkorban csak privilégiumok alakjában létezően, a kiváltságok védték az egyéni szabadságot is.

A történeti vizsgálódás sajátos eredményekre vezet, ha Magyarországra a külföldi alkotmányfejlődés tapasztalatait alkalmazzuk. Maga a társadalmi ellentétek hazája, Anglia sem mutatja a különféleségnek annyi példáját, mint mutatták még a legközelebbi múltban is a magyar viszonyok. Schol nem mutatkozott a szabadságnak és elnyomatásnak annyi ellentétes jelensége, mint a magyar állami és társadalmi alakulásokban.

Nincs Európában állam, még Angliát sem véve ki, melyben az egyéni és politikai szabadság oly gyorsan kifejlődött és a társadalom annyi osztályának kincsévé lett volna; de viszont a nyugati culturállamok egyikében sem tartotta magát a köz- és egyéni szabadság a kiváltságok alakjában oly soká, mint Magyarországon.

A kiváltságok alakjában létező közszabadságokhasonlíthatlanul terjedelmesebbek, s a nemzetnek sokkal nagyobb részét felöléők voltak, mint bárhol a hűbérrendszer keretében. Angolország egész a tizenharmadik századig tisztán hűbéri állam volt; egyéni és politikai szabadsággal csak a hűbér-rendszer váraiba felvett polgárok bírtak, míg a nemzet többi része teljes elnyomatás alatt volt. Még nagyobb mérvben áll ez a többi hűbéri államokra. Magyarországon ellenben még a polgári elem nem is követelt magának helyet a jogegyenlőség zászlaja alatt, a nem-nemesek jelentékeny részére máris kiterjedt az egyéni és politikai szabadság; mert a székelyek, jászok stb. teljesen egyenlő jogokkal bírtak a nemesekkel, pedig a feudális átalakulás nem érintette őket. S hogy mily nagy részét képezték e nem-nemes szabadok az ország lakosságának, mutatja azon tény, hogy a székelyek már a magyarok bevándorlásának idejében 50,000 harczost voltak képesek kiállítani.

Ha azonban az általános szabadelvűsig, t. i. a nem kiváltságolt szabadság szempontjából hasonlítjuk össze a magyar és angol egyidejű viszonyokat, el kell ismernünk, hogy Angliában csakhamar kedvezőbb állapot jött létre, mint hazánkban. Ez állításom vonatkozik úgy a politikai, mint az egyéni szabadságra. Említettem már, hogy Angliában mily gyorsan lett politikai tényezővé a polgári elem, míg nálunk a városi polgárság csak Zsigmond király alatt 1405-ben jelent meg az országgyűlésen. A mi pedig az egyéni szabadságot illeti, az angolok nagy chartája nemcsak a nemeseket, hanem minden szabad polgárt (l i b e r i) védett a törvénytelen elfogás és elítélés ellen; ellenben a mi arany bullánk csak a nemesek előjogainak ve'delmezését tartalmazta.

Mi volt a két, sok tekintetben hasonló alkotmányfejlődés ez eltérésének oka, alább megkísértem kifejteni.

A királyság megalapítása, s az ezt nyomon követő hűbérrendszer előtt a magyar társadalom szervezete, mint minden primitív társadalomé, felettébb egyszerű volt.

Szabadok és nem szabadok: íme a két, egymástól határozottan szétválasztott osztály. Az utóbbi osztálynak voltak különböző fokozatai a szerint, a mint a nem szabad egyén a legyőzött, de e földön élt népek, külföldről behurczolt hadi foglyok stb. sorába tartozott, avagy szabad volt, de büntett, vagy a nem szabad nőkkel való nemi érintkezés által vesztette el szabadságát. Az első osztályba tartozó szabadok közt, a gazdagságra, harczyi vitézségre és hatalomra nézve voltak különbségek; de jogi különbség senki közt sem létezett az egyszerű szabad harczostól kezdve fel a fejedelemig, ki csak *primtis inter pares* volt.

A királyság, mely a feudalismus alkotása volt, Magyarország politikai és társadalmi szervezetének új alapot és irányt adott. A szabadok osztálya átalakult a nemesek osztályává, mely, a mint a feudalismus szelleméhez képest kivált belőle a főnemesség, a legfontosabb államalkotó factorrá lett.

A nemesi osztály döntő befolyást gyakorolt nálunk úgy az állami, mint társadalmi fejlődésre. A nemesség szerepe az volt nálunk, mint Angliában a nemesség és polgáriság egyesülten. A nemesség fékezte a királyság és főnemesség túlkapásait egyiránt. De mert a nemesség beolvadt — politikailag — a polgárságba, a gentry Angliában demokratikus színezetet nyert már a középkorban, sőt egyenesen¹a *democratia zászlóvivőjévé* lett. A magyar nemesség ellenben nem olvadt be, alább érintendő okoknál fogva a polgárságba, hanem megmaradt szorosan zárkózott testületnek.

E kétféle alakulásnak kétféle eredménye lett. Míg Angliában a szabad eszmék terjedésével a *democratia* terjedett, a nemességet mindinkább absorbeálta a polgárság, addig Magyarországon a szabad eszmék behatása alatt jogi fictió keletkezett. A szabaddá lett egyének és testületek a nemesi jogokban (bár cím nélkül) részesítettek. Nem voltak nemesek; de jogaikra nézve nemeseknek tekintettek. Ez a fictió létezik még jelenleg is. A magyar jogi felfogás nem azt mondja, hogy a nemesi előjogok megszűntek, hanem azt» hogy e jogok az összes népre kiterjesztettek; s így megszűntek kiváltságot képezni.

E felfogás útmutatása szerint azt lehetne mondanunk, hogy jelenleg minden állampolgár (bár cím nélkül) nemes ember gyanánt tekintendő.

A tények mindenütt azt mutatják, hogy a nemesség és a nemzet nem kiváltságolt része közt a jogi különbségek megszűntek; az eredmény tehát egy. De egészen más úton jutott Magyarország ez eredményre, mint p. o. Anglia, hol a kiváltságok megszűnte idézte elő a jogi különbségek megszűnését.

E két különböző mód különböző hatásait még mai nap is szemlélhetjük.

Lehet vitatkozni azon állításom fölött, hogy a néposztályok közt létezett jogi különbségek nálunk másként szűntek meg, mint Angliában, s hogy e methodus Magyarországon arisztokratikus, Angliában demokratikus színezetet adott a politikai intézmények kifejlődésének; a tények azonban eltagadhatlanok. így p. bizonyos az, hogy a magyar törvények egész a legutolsó választási törvények fentartották a születési előjogot. A nemes és nem-nemes közti különbséget az 1818: V. t.-cz. nem szüntette meg, mert a nemes választójoggal birt a legújabb időkig, tekintet nélkül a czensusra, úgy hogy az első magyar parlament csak 1878-ban választotta a teljes jogegyenlőség alapján.

Még ecclatansabb példája a fenebb említett fejlődési törvény arisztokratikus irányzatának a felsőház mai alakja. Felsőházunk e jenesen feudális arisztokratikus intézmény, s pedig a feudalizmus túl - tengésének minden jelenségével. Lordjaink háza két elven alapszik; ezek a születési előjogok és az ország főméltóságainak (nem hivatalnokainak) a törvényhozásban való személyes részvéte. Mindkét elv feudális elv. A feudális államban a születés dönt a jogok felett, s az ország főtisztviségei (egyháziak és világiak) nem hivatalnokok, hanem méltóságok. A születési arisztocrazia, úgymint a főméltóságok személyesen vesznek részt a király tanácsában valamint a középnemesség is a 15-dik századig, mielőtt a képviselői rendszer életbe lépett, személyesen gyakorolta törvényhozó jogát.

Nálunk tehát a nemesi születés nemcsak politikai kiváltságokat adott a legújabb időkig, hanem a törvényhozásban való személyes részvét mai nap is kiváltsága az arisztocráciának és az ország főméltóságainak. A mi arisztocráciánk tehát még mindig kiváltságolt kasztot képez.

Mi e jelenségnek legközvetlenebb oka? A fenebb említett fejlődési törvény, mely jogokat ad, de jogoktól nem foszt meg. Elhiszem, sőt tudorti, hogy e tekintetben, rövid idő alatt, változás áll be; a felsőház reformja, mely azt megfosztandja feudális jellegétől, csak idő kérdése; de ez idő szerint még kétsébevonhatlan az ismételten említett törvény hatása politikai intézményeinkre.

E törvénynek azonban van világosan felismerhető társadalmi hatása is. A magyar főnemesség kiváltságokkal körülvezt kaszt; valamennyi tagja született törvényhozó. Ebben találok én fel annak okát, hogy a főnemesség nálunk zárkózott, s míg Angliában a dúsgazdag pairek testvérei és gyermekei gyak'ran ipart és kereskedést űző polgárokká lesznek, ép úgy, mint az alsó nemesség tagjai, addig nálunk a főrangú születéssel a legtöbb ember nem igen

tudja megegyeztetni a polgárságba való vegyülést és közönséges polgári foglalkozást. Sőt a hatás még tágabb körű. Ki nem tudja, hogy a magyar gentry állapota valóságos társadalmi calamitást képez, annyira eladósodott és tönkrejutott. És a nemesség gyermekei még mai nap sem szállnak tömeges versenyre a polgári származású ifjakkal akár a tudományok, akár a művészetek, akár az ipar és kereskedelem terén.

Ez a tény mindenki előtt ismeretes; de csak kevesen kutatták mélyebben annak okait. Én nem abban keresem a valódi okot, hogy a magyar fajban állítólag nincs elég munkakedv és vállalkozási szellem; mert ez okok is, a mennyiben léteznének, csak okozatok gyanánt tűnnek fel előttem. A fő és valódi okot én azon törvényben pillantom meg, mely a magyar politikai intézmények és társadalom fejlődését egész a legújabb időkig szabályozta, azon törvényben, mely nem a szabad polgárságot tette a társadalmi alakulások központjává, hanem a nemesség színvonalára akarta emelni a polgárságot is, szóval azon törvényben, mely miatt nem a nemesség olvadt bele a polgárságba, mint Angliában történt, hanem megfordítva, a polgárság iparkodott a nemesi kiváltságok birtokába jutni, s a nemességet a politikai, úgy mint társadalmi téren utánozni.

Érdekes volna az Angliában és Magyarországon működő két ellentétes törvény további hatásait vizsgálni. Nem egy fontos tünet okát lehetne e törvények segítségével megfejtetni. E két törvényt Ariadne fonala gyanánt lehetne használnia annak, ki elmerülne Anglia és Magyarország alkotmány és jogfejlődésének összehasonlításába.

Egy időben divatos volt e két állam alkotmánytörténetét összehasonlítani. Politikusaink nem egyszer büszkén utaltak azon meglepően közös vonásokra, melyeket Anglia és Magyarország alkotmányfejlődése feltüntetett. Legújában azonban ép oly divatos ennek ellenkezőjét állítani, s nem egyszer megkísérték a magyar és angol alkotmányfejlődés rokonságának fényes legendáját elhomályosítani. Részemről egyik szélsőségnek sem vagyok híve. Túllépném jelen munkám keretét, ha e tekintetben ki akarnám fejteni álláspontomat. Azt azonban megjegyzem, hogy én nemcsak az alkotmány, hanem — mint alább érinteni fogom — a jogfejlődés tekintetében is meglepő találkozásokat látok Anglia és Magyarország közt. Sőt el merem mondani, hogy mind az alkotmány, mind a jogfejlődés egymáshoz közel eső csapásokon haladt egész a tizenötödik század végéig, sőt a tizenhatodik század elejéig. Innétül aztán úgy a két nép életfeltételeinek változása, mint a török és osztrák uralom miatt, a csapások szétváltak. Magyarország megcsönkített, félben maradt jog-

fejlődésével nem követhette tovább Angliát, melynek intézményeivel több szál kötött össze bennünket.

Ki tagadhatja, hogy az arany bulla az angol magna charta utánzata, azon különbséggel, hogy a nagy charta a nemesek és szabad angol polgárok, az arany bulla a nemesek jogait biztosította? Ki nem lát többet pusztá veretlenségnél abban, hogy a képviseleti rendszer Angliában és Magyarországon majdnem egyidejűleg lépett életbe a 13-dik század hatodik tizedében?

Sőt lehetetlen megtagadni, hogy a középkori magyar és angol bírói szervezetben és igazságszolgáltatásban is meglepő rokonság volt, hogy még a jury intézménye is bár kezdetlegesen, de angol minta szerint, létezett Magyarországon, csakhogy Angliában kifejlődött e kezdetleges alakból, a nagy és Ítéző jury, míg nálunk a fejlődési folyamat megszakadván, az esküdtzéki intézmény csirájában elfuladt.

A hasonlatok tehát bizonyára megvoltak, s azonos okokra vezethetők vissza. De bizonyos másrészt az is, hogy ép a legmeglepőbb hasonlatokban a bíráló szem éles ellentéteket fedez fel. A magna charta és az arany bulla lényeges eltérését említettem. A mi pedig a képviseleti rendszert illeti, bizonyos az, hogy Angliában a grófságok nem-nemes lakossága is befolyt a választásokra már a tizenharmadik század közepén, míg Magyarországon a IV. Béla-féle képviseleti rendszer, ha világosan nem is zárta ki a nem-nemes lakosságot a választásból, azon szavai, hogy minden megyéből csak 2—3 nemes jelenjék meg a király tanácsában, a legkisebb kétséget sem hagyják fenn, hogy a megyék nem-nemes lakossága nem volt képviselve az országgyűlésen. A városokról pedig tudjuk, hogy Zsigmond alatt 1405-ben nyertek képviseleti jogot-

Az angol és magyar alkotmány- s jogfejlődés közti hasonlatok okai felettébb világosak. Részben ugyanazon viszonyokra, részben utánzásra vezethetők vissza. De mi oka p. o. egyrészt a magna carta és az arany bulla, másrészt az angol és magyar kezdetleges képviseleti rendszer eltéréseinek?

A megczáíoltatástól való félelem nélkül merem állítani, hogy az ismételten említett törvény, mely Angliában democratikus, Magyarországon aristocratikus irányban vitte' az alkotmány- és jogfejlődést.

Ép ezért a szabadság terjedésének Angliában és Magyarországon ellentétes irányzata volt, mi aztán kihatott az egyéni szabadságra is. Nálunk az egyéni szabadságot, egész a legújabb időkig kiváltságnak tekintették. Teljes egyéni szabadsággal csak a nemes birt a hármaskönyv I. r. IX. czíme alapján.

E kiváltságolt szabadság osztályrészesévé tétetett az összes nép; de hogy mily eredménnyel, a maga helyén megkísérlem kimutatni.

IV. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság Magyarországon. Folytatás.)

A nemesek egyéni szabadságát Magyarországon a leghabzababb elvű törvény védte; méltó e törvény azon büszke, kiváltságaira féltékeny rendhez, a melyet megóvott minden önkénytől és erőszaktól. A nemes, a tettenérés esetén kívül, nem volt szabad, rendes bírói eljárás nélkül, letartóztatni és elítélni még büntett miatt sem *)· Háza és udvara valóságos vár volt, melybe még a király nevében sem hatalhatott senki, ha a nemes tiltakozott. S mielőtt a francia forradalmi törvény megadta volna a polgárnak a törvénytelen hatósági intézkedésnek való ellenszegülés jogát, a magyar nemes már rég élvezte, s pedig feltétlenül ezt a félelmes jogot, mely az egyes polgárt teszi a hatóság bírójává.

Bizonyos tehát az, hogy a magyar nemes teljes és feltétlen egyéni szabadságot élvezett, míg Franciaországban a forradalmi törvényhozás angol mintát követő intézkedései, csak írott malasztot képeztek: ellenben az ország nem-nemes lakosságára az egyéni szabadságnak teljes mérve Magyarországon sem terjedt ki 1848 előtt.

Az 1848-diki törvények értelmében azonban a nemesi kiváltságok kiterjedtek az ország nem-nemes lakosságára is; mert mint ismételtelen bizonyítottam, nem a nemesség vesztett jogokat, hanem a nem-nemes lakosság emelkedett fel a nemesség színvonalára. Az 1848-diki átalakulás szelleméhez képest tehát bátran állíthatnám, hogy az egyéni szabadságnak a hármaskönyv I. r. 9. címében foglalt biztosítékai az ország minden polgárára kiterjednek.

Ha azonban tényleges viszonyainkat tekintjük, annak épen ellenkezőjét találjuk a törvényszéki gyakorlatban, mint a mit ily előzmények után várhatnánk, úgy annyira, hogy vagy azt kell mondanunk, hogy az egyéni szabadság garantiáit az 1848-diki szabadelvű

1) Prima igitur (t. i. praerogativa libertás) est: quod ipsi, nisi primum ci tati. vei vocati, ordineque judiciario condemnati fuerint, in eorum personis, ad quorumvis instantiam, vei clamores, aut preces, nunquam et per neminem detineri possint.

Violatur tamen haec libertás in factis causisque criminalibus stb. H. K. I. r. 9. cím. (Az emberölés, rablógyilkosság, az adulterium violentum esetében, ha tetten éretett a nemes, még a paraszt is letartóztathatta (etiam per rusticam mamim stb.)

...Sine nóta alicujus infidelitatis, liberam illi (t. i. a királynak) resistendi et contradicendi habent in perpetuum libertatem. U. o. A politikai ellenállást, a forradalom jogát azonban az 1847-diki törvény megszüntette.

törvényhozás megszüntette, vagy azt, hogy hasztalanok a közjog legszébb, legmagasztosabb intézkedései, ha az eljárás, a törvényszéki gyakorlat nem tartja tiszteletben azokat.

És én részemről ez utóbbit mondom, miután bizonyos az, hogy 1848-diki törvényhozásunknak sem szövege, sem szelleme nem szüntette meg a nemesek egyéni szabadságának biztosítékait. Állítom a megczáfoltatástól való félelem nélkül, hogy a jogtalan letartóztatás ellen, s a házjog tiszteletben tartására a nem-nemes a nemes privilégiumaiban részesült, s ha törvényhozásunk az 1848-diki alapon tovább fejlődhet vala, s ez alapon készül bűnvádi eljárásunk, Magyarország az egyéni szabadság tekintetében a czivizált népek élén állna: ott a hol Anglia áll.

Ámde az osztrák reakció a szuronyok élén behozta a politikai elnyomással a reactionarius törvényeket. Az azon korbéli bűnvádi perrendtartások különben mind az inquisitorius eljáráson alapultak, s a társadalom érdekei számára hozott garantiákkal agyon nyomták az egyéni szabadság garantiáit. Az angol szellem még nem kezdte átlengeni a continens törvényhozásait. Egyik oldalon álltak a francia, másikon a német perrendtartási csoportok. Belgium, Németalföld, Olaszország az 1808-diki code d'instruction criminelle szellemének hódolt. A bírói és államügyészi önkény mindenütt proclamálva volt. Az osztrák szuronyok élén behozott bűnvádi eljárás nem volt rosszabb és reactionariusabb, mint a főbb coutinentalis perrendtartások, de teljesen elég reactionarius volt arra, hogy a magyar felfogás kifejlődését megállítsa. Mikor aztán ez a perrendtartás kilépett a hatályból, a gyakorlatba átment intézkedéseiből — bár az országbírói értekezlet kizárta azokat — és az 1848 előtti magyar hagyományokból alakult egy bűnvádi eljárási gyakorlat, mely különféle forrásokra visszavihető módosulásokkal, s a különböző bíróságoknál szokásos különféle eltérésekkel, mai nap is érvényben van, míg mellettünk a polgáriusok népek nagyszerű haladásokat tettek az egyéni szabadság biztosításának eszményi célja felé.

Felső bíróságainkat bizonyára mulasztás terheli. Hatalmukban állt közvetíteni az európai szabad eszméket és visszaállítani az egyéni szabadság azon garanciáit melyekkel a magyar nemes bírt. Sőt ez utóbbiakat bírói gyakorlatunk, az országbírói értekezlet világos szavaihoz képest, tartoztak volna visszaállítani, s a nem-nemesekre is kiterjeszteni. Nem tették.

Ha igaz az, mit Mittermaier mond, hogy a bűnvádi eljárás a nép közjogának sarkköve, úgy Magyarországon a közszabadságok rősz lábbon állnak; mert ez idő szerint bűnvádi eljárásunk nem ismeri az egyéni szabadságnak, mindenkor és minden körülmény közt tiszteletben tartandó garantiáit. A bírót, saját belátásán kívül

nem korlátozza semmi. S hogy ez az állapot nem vált tűrhetlenné, s hogy Magyarországon az egyéni szabadság mégis elég tiszteletben részesül, s csak ritkábban fordulnak elő esetek, mikor e szabadság ecclatans sérelmeket szenved, ez, eltekintve bíróságainknak még a bebizonyított bűnösség megbüntetésében is követett enyhe felfogásától, bizonyára a bírói és államügyészi kar érdeme, melyet valóban felettebb át kell hatnia a szabadság szellemének, hogy korlátlan hatalmával nem él vissza.

Ezzel természetesen nem akarom azt mondani, hogy az egyéni szabadság ügye nincs mostoha állapotban Magyarországon. Mostoha állapotban van. De a bírói és ügyészi kar érdeme, hogy ez állapot nem mostohább.

Tekintsük első sorban a letartóztatást és házkutatást,

Korlátozza valami a bírót abban, hogy az egyéni szabadság két erősségén akkor üssön rést, mikor neki tetszik? Semmi.

Megmondja azt törvény, vagy a gyakorlat, mikor szabad és mikor kell valakit letartóztatni, ki rendelheti el a letartóztatást, a házkutatást, van-e helye — és meddig - a vizsgálati és praeventiv fogságnak, s mily cautelák veszik körül a személy-motozást?

Nem mondja meg sem a törvény, sem a gyakorlat. A sárga könyv (ideigl. bünv. éjl. szabályok 45. §.) alapján beszélnek arról, hogy csak az öt éven felüli börtönbüntetéssel sújtott tett esetében képez szabályt a letartóztatás: de megtartják-e ezt a gyakorlatban? Nem. Ezért történik, hogy kihágás i ügyekben is gyakran elrendelik úgy a vizsgálati, mint praeventiv fogságot, mely fogság gyakran hónapokig tart, daczára annak, hogy a felső bíróságok a tettest utóbb felmentik.

A büntett miatt való letartóztatás természetesen és aránylag sokkal számosabb. A kevésbé súlyos büntettek esetében is igazolhatja a vizsgálati vagy praeventiv fogságot azon alapos aggodalom, hogy vádlott a vizsgálatot megghiúsítja, vagy új büntetteket követ el; avagy állandó lakással nem bírván, külföldi lévén, megszökik. Ámde tudjuk, hogy vizsgáló bíráink felettebb hajlandók e három, de különösen az első legtagabb feltétel alapján elrendelni a fogságot.

A mikor azonban az egyéni szabadság ügye a bíróság kezében van, sokkal kevésbé áll az roszul, mint mikor a rendőrség avatkozik be.

Itt két esetet kell megkülönböztetnünk. Az első az, midőn a rendőrség, vagy közigazgatási közeg saját hatáskörében jár el; a második az, midőn büntett miatt előnyomozást teljesít.

Nem szólok az első esetről. Magyarországon nem csak jó rendőrség nincs, de még adataink sincsenek, melyekből megítélhetnők, mennyire rősz ez a rendőrség, mert nem gyűjt működéséről

rendes statisztikai adatokat. Talán jobb is, mert így nem tárul fel előttünk egész rettenetességében azon szomorú kép, melyet az egyéni szabadság ügye nyújt. Erről a képről nem is bontogatom a jótékony, fedező fátyolt.

Csak a rendőrség (közigazgatás) előnyomozó szerepére vetek futó pillantást. Az előnyomozást, a tények első megállapítását, a vádlott letartóztatását, kihallgatását stb. — igazságügyi rendőrség hiányában — a rendőri és közigazgatási hatóságok teljesítik, ők intézkednek tehát a letartóztatás, házkutatás stb. tekintetében. E szerint Magyarországon — a flagrans büntettek esetén kívül is — bírói határozat nélkül történik letartóztatás és házkutatás.

Íme, az egyéni szabadság nagy veszedelme. A tettenérés és folytonos üldözés esetén kívül nem volna szabad betörnie a rendőri hatalomnak az egyéni szabadság két sánczába. Nálunk nincs törvény, mely ettől eltiltaná. Hol van itt a garancia, hogy az egyéni szabadság nem sértetik meg?

De mi történik az előnyomozás további stádiumában?

Nem szólok azon esetekről, melyekben kiderült, hogy a vádlott kínzásokkal bíratott vallomásra.²⁾ Még kevésbé tárgyalom azon eseteket, mikor ez nem bizonyodott be, de a vallomásukat a végtárgyaláson visszavonó vádlottak állították. Csak azt jegyzem meg, hogy sok vidéken, még a közvélemény helyeslésével is találkozunk az alattomos kínzások furfangos nemei, melyek -nem hagynak nyomot napok után«, s a vallomást mégis kicsikarják. Nem akarom hinni, hogy ez országszerte így van; de az ország több részében hallottam a legjobb szolgabírák, legderekebb csendbiztosok gyanánt magasztalni azokat, kik drákói bánásmódban részesítve a letartóztatott gyanús egyéneket, legtöbb büntett valódi, vagy képzelt elkövetőit felfedezték.

Szégyen az illetőkre, szégyen azon vidékre, mely a középkor e zsarnok inquisitorait a közvélemény és törvény hatalmával le nem sújtja. A szégyen azonban kiterjed azon országra is, mely e nyers barbárokot megtűri a hatóság székén. Angliában az ily hatósági közeg egy 24 órán át sem maradhatna hivatalában.

Én különben csak a tényekkel foglalkozom. Azon rémmesék, melyek az előnyomozások körüli eljárás tekintetében, az ország több részében forgalomban vannak, nem tartoznak tárgyamra; mert legtöbbszörre nem mutatható ki, hogy tényeken alapulnak. Az igazságügyi és belügyi kormánynak volna kötelessége szigorú felügyeletet gyakorolni, s átszolgáltatni a büntető bíróságnak ezeket az apró

1) Az országgyűlés is tárgyalt néhány botrányos esetet, melyekben a spanyol csizmánál kegyetlenebb kínzó eszközök szerepeltek.

zsarnokokat, kik ellen a többnyire szegény néposztályhoz tartozó sértettek nem mernek fellépni.

Ellenben igenis kikelek az ellen, hogy a rendőri és közigazgatási hatóságok nem csak előnyozási, hanem vizsgálati teendőket végeznek, holott hatáskörükbe csak az elsők tartoznának, Kikelek az ellen, hogy nem Hagrans esetekben is letartóztatást, házkutatást, személymotosztást stb. rendelnek el. Az egyéni szabadság ellen elkövetett égbe kiáltó bűnnek tartom, hogy a vádlott gyakran hetekig le van tartóztatva, s nem 24 óra, s nem — a sárga könyv szerint három nap alatt, hanem hosszú keserves fogság után állittatik rendes bírāja elé. Törvény nincs, mely elrendelné, hogy a rendőrség és közigazgatási hatóság valamely meghatározott idő alatt adja át a bíróságnak a letartóztatottakat; így a nem-bírói közegek nem is vonhatók törvényesen felelősségre, ha késedelmet tanúsítanak.

Szomorú dolog, de nincs semmiféle statistikai adat, mely feltüntetné; hány egyént tartóztatnak le a rendőri és közigazgatási közegek, nem saját hatáskörükben, hanem büntett miatt, mint az előnyozás teljesítői? Hány egyént bocsátanak szabadon, kitűnván már az előnyozás stádiumában, hogy a vádlott ártatlan, vagy másra esik a gyanú? Továbbá, hány vádlottat adnak át a rendes bíróságnak? Mennyi időt töltenek el a vádlottak fogság bán, az eljárás előnyozási stádiumában stb?

Nem csak nyilvánosságra nem bocsátatnak statistikai adatok, hanem maga a legfőbb f e l ü g y e l ö - h a t ó s á g, a belügy-ministerium sem bír a részleteket áttekintő tudomással a közigazgatási közegek működéséről.

Mielőtt e téren reformokról lehetne szó, meg kell ismernünk tényleges viszonyainkat. Most még nem ismerjük. Nem ismerik teljesen maguk a felső hatóságok sem, kik a felügyeletet gyakorolják. Ezen csak statistikai adatok gyűjtésével lehet segíteni. A sajtó kötelessége felhíni a belügyminister figyelmét a chaotikus állapotra. A belügyminister, az igazságügyministerrel egyetértve, világosságot hozhat ebbe a setét zűrzavarba.

Nem igaz, hogy a közigazgatási tisztviselők nem érnek rá statistikai adatok gyűjtésére. Ugyanezt mondták az igazságügyi tisztviselőkre nézve is. És mégis ma már egy fél évtized bőséges adata van felhalmozva a büntető igazságszolgáltatás terén. Tudom, hogy ezek az adatok nem mind felelnek meg pontosan a valóságnak, s hogy egy-két elkerülhetlenül szükséges rovat nem is vezetett. Ezek az adatok mégis becsesek, s becsületökre válnak úgy a gyűjtőknek, mint az összeállítóknak.

Bűnvádi statistikánk feldolgozott adatai hat évre vonatkoznak, 1872-től 1877-ig bezárólag. Az első három évre vonatkozókat már

rég közzé tette az igazságügyministerium, az utolsó három évre vonatkozó adatok, most, midőn c sorokat írom, me'g sajtó alatt vannak. Nagyon hiányos eredményekre jutna az, a ki a vizsgálati foglyok hosszas letartóztatása körül számba nem veszi, hogy nálunk a végleges Ítéletig kilencz instantián is végig kell menni a büntető pernek, három inslantiában a vizsgálat, három instantiában a vád alá helyezés és három instantiában az ítélet dolgában. De azon tény, hogy az egyéni szabadság sérelmeinek egy részét a perrend rovására írhatjuk fel, nem változtatja meg az egyéni szabadság szomorú állapotát. Statisztikai adataink oly túlságra vallanak a vizsgálati foglyok száma és a fogság tartama tekintetében, a minőt a többi európai államokban nem találunk és a minőt a társadalom érdeke nem parancsol, sőt felette sajnósnak tüntet fel. A büntető törvénykönyv és kivált a büntető perrend codificatiójának ezen adatokat iránytadó intelmnek kell tekintenie.

Hat év átlagos statistikai eredményei ép oly mérvben meglepők, mint elijesztők. Ez a hat évi cyclus 1872-ben kezdődik és 1877-ben végződik. Az ide vonatkozó adatokat az igazságügyi kormány gyűjtötte s így megbízhatók. Megbízhatóságuk mellett szól azon körülmény is, hogy évről évre visszatérő számsorozatokat

mutatnak.

1872- ben volt vádolva büntett miatt és vétség	40,140	egyén
Vizsgálati fogságban volt ugyan e czímen a múlt évi hátralékkal	21,766	,
Ezek közül büntetés alá csak 7,933 egyén vonat, tehát csak 44%, míg a többi szabadult elbocsátás, vizsgálat megszűnretés, felmentő Ítélet, halál, szökés stb. által.		
1873- ban büntett és vétség miatt vádolva volt	40,782	„
Vizsgálati fogságban volt (a megelőző évről maradt 5220 hátralékkal) összesen....	23,487	
Kihágás miatt	27,129	„
Az első (a büntett és vétség miatt vádoltak) közül büntetés alá vonatott 8390 egyén, vagyis 43'63%. A többi a fennebbi módon felmentetett, meghalt stb.		
1874- ben büntett és vétség miatt vádolva volt	43,635	„
Vizsgálati fogságban volt (a múlt év hátralékával).....	24,702	5453
Az első közül büntetés alá vonatott kihágás miatt	27,412	„
9916, vagyis 47.58%, a többi a fennebbi módon menekült a büntetés alól.		

1875- ben büntett és vétség miatt vádolva volt.....	44,944	egyén
Vizsgálati fogságban volt (mint fennebb... 22,432		,
Büntetés alá csak 45% vonatott.		
1876- ban büntett és vétség miatt vádolva volt.....	44,071	
Vizsgálati fogságban volt (mint fennebb ... 19,981		,
Büntetés alá csak 43.84% vonatott.		
1877- ben vádolva volt.....	47,950	,
Vizsgálati fogságban volt.....	22,147	.
Büntetés alá csak 42.84% vonatott.		

A vizsgálati fogság tartama átlag számítva :

Egy hónapig, vagy kevesebb ideig az összes vizsgálati foglyok	47 és ½%
1-3	32 és ½ %
3-6	11 és ½ %
6 hótól egy évig.....	6 %
1 évnél tovább.....	2 és ½ %

A vizsgálati foglyok közül meghalt 1872-ben 125. 1873-ban 170,

1874-ben 129, 1875-ben 70, 1875-ben 60, 1877-ben 95 egyén.

Mindenek előtt feltűnő e számokban a vizsgálati foglyok nagy halálozási aránya, s azon eltérés, mely a három első és három utolsó év eredménye közt van.

Az utóbbi tünet — teljesen — meg nem magyarázható. A mi az elsőt illeti, Magyarországon az átlagos halálozási arány, (a legrosszabb) 4% évenként. Ha ezt alkalmaznák a vizsgálati foglyokra, egészen más eredménynek kellene kijönnie, mint a valóság mutatja. Természetesen csak megközelítő számításról lehet szó: mert sem azon idő nem ismerhető pontosan, melyet a vizsgálati fogságban töltenek, sem a foglyok életkora, sem a kezdetbeli egészségi állapota.

Átlag a fennebbi adatok alapján, 18% száztólit lehetne felvenni az évi arány kiszámítására.

Az életkorra nézve a — fegyenczek statistikáját véve alapul — lehet mondani, hogy a vizsgálati foglyok túlnyomó nagy száma, körülbelül 70%. 20— 40 év közt, tehát azon korban van, mikor a rendes halálozási perczent legkisebb: mert tudvalevő dolog, hogy a halálozások majd 50%-jét az öt éven alóli gyermekek adják. A rendes halálozási arányból tehát ez ötven perczentet okvetlenül le kell vonni. Azt mondhatnám tehát, hogy a vizsgálati foglyokra csak 2 száztoli, (sőt tekintve az 5—20 évi életkor alacsony perczentjét, még kisebb) halálozást kell kiindulási pontúit venni. Ezt a három első évre (1872, 1873 és 1874 évre) alkalmazva, a következő eredmények jönnek ki. Az 1872. évi vizsgálati foglyok 18%-je után a rendes halálozási arány szerint csak 72 egyén halt volna meg: tényleg azonban meghalt 125. Az 1873-diki vizsgálati foglyok 18%-je

után a rendes halálozási arány szerint csak 69 egyén halt volna meg, tényleg azonban meghalt 170. Az 1874-diki vizsgálati fogh ok 18%-je után a rendes halálozási arány leendett 75, tényleg azonban meghalt 129 vizsgálati fogoly.

1872- ben tehát 53, 1873-ban 101. 1874-ben 54 egyénnel több halt el a vizsgálati fogságban, mintsem a rendes halálozási arány szerint várni lehetett volna.

A hat év két csoportja közti nagy eltérést a rendelkezésemre álló adatok meg nem magyarázzák.¹⁾ De az bizonyos, hogy a vizsgálati foglyok halálozási aránya jelenleg is túlságos nagy.

Az elitét fegyenczek halálozási aránya kisebb, vbloszinüleg azért, mert jobban élmeztenek, jobb bánásmódban részesülnek, egészségesebb helyiségbentartatnak, orvosi felügyelet alatt állnak, jól berendezett kórházaik vannak. Tény, hogy Magyarországon a fegyenczeknek, különösen a fegyházakban jobb helyzetük van, mint a vizsgálati foglyoknak, kik közül több, mint ötven perczent nem bizonyodik bűnösnek. Tény, hogy a czégéres gonosztevők mintaszerűen berendezett fegyházakban laknak, míg az apróbb büntetettek sötét lyukakban senyvednek. A vizsgálati foglyoknak pedig legroszszabb sorsuk van, daczára hogy magukat élmezhetik, és dolgozniuk nem kell.

A szűk, egészségtelen, túltömött helyiségek megmagyarázzák a három normális évben miért történik a vizsgálati foglyok közt annyi halálozás, s miért nagyobb ezek halálozási aránya a fegyenczek halálozási arányánál.

Nálunk a vizsgálati fogság valódi büntetés: bíróságaink tehát eltekintve a tudományos elvtől, helyesen cselekesznek, mikor azt beszámítják a tettét beismerő vádlott büntetésébe.

A fennebbi statistikai adatok tehát még elszomorítóbbak lesznek, ha a vizsgálati fogság terhes voltának szempontját is kiterjesztjük azokra. Es ily vizsgálati fogságnak alá vannak vetve Magyarországon nem csak a büntett és vétség, hanem a kihágás miatt panaszoltak is.

1873- ban 27,129. 1874-ben 27,412 egyén volt kihágás miatt vizsgálati fogságban!

Magyarországon a büntett és vétség miatt vádlottaknak csaknem fele szenved vizsgálati fogságot: kihágás miatt pedig több

¹⁾ Meg nem magyarázza a kolera sem, mely csak 1872—73-ban pusztított, s bizonyára a börtönöket sem kímélte; de 1874-ben nem volt járvány és mégis 129 egyén halt el vizsgálati fogságban.

²⁾ 1873-ban 63'408 rab közül csak 184 egyén (0.24%), 1874-ben 61'275 rab közül meghalt 134 égvén (0.22%)

egyént tartoztattak le, mint büntett és vétség miatt. íme, az egyéni szabadság rettenetes állapota.

Előttem mi sem indokolhatja a kihágás miatt való praeventiv letartóztatást. De mi hozható fel mégis indok gyanánt. Egyedül csak csak a szökés gyanúja, A mi a tartózkodást illeti, nincs ugyan speciális rovat a statisztikai táblázatokban a vizsgálati foglyok utolsó lakhelyéről vezetve; de irányadóul fogadva el, hogy az országos fegyintézetekben a kóborlók rovata alig tüntet fel többet fél perczentnél, joggal fel lehet tennem, hogy a vádlottaknak c s a k igen jelentékeny töredéke nem bír állandó lakhely lyel s így a praeventiv letartóztatás a legtöbb esetben felesleges.

Miért tartoztatják tehát le kihágás miatt panaszlottakat?

Mert nálunk a vizsgálati fogság a szabály, míg a le nem tartóztatás a kivétel.

Erre az állapokra nehéz satyrát nem írni . . .

S hogy a vizsgálati fogság szabály különösen a büntetteknel, utalok a hét évi tapasztalatokra.

A vizsgálati fogság hosszú tartamát megmagyarázza a felebbezési rendszer, a letartóztatások elijesztő nagy számát azonban semmi sem fejt meg más, mint a fennebbi tétel, hogy a letartóztatást bíróságaink szabálynak és nem kivételnek tartják.

A felebbezési rendszer sokat megmagyaráz, sok visszás állapot okát rá lehet hárítani, Bizonyos az, hogy e tág felebbezési jog megszorítása, szóbeliség és közvetlenség, a bizonyítási eljárás szigorúbb megtartása mellett, a vádlottak kisebb perczentje mentetnék fel. De téved, vagy áltat, a ki azt mondja, hogy a vizsgálat foglyok ötvenötperczentje azért mentetik fel, mert a felső bíróságok enyhék. A tömeges felmentésnek más oka van, s ez az, hogy az első bírák minden alapos ok nélkül, könnyen, hogy ne mondjam, könnyelműen rendelik el a vizsgálati fogságot, még ott is, a hol vá d n a k sem volna helye, annál kevésbbé vizsgálati fogságnak.

S hogy ép ez ártatlanok (vagy legalább törvénytesen ártatlanoknak vélelmezendők) vannak legtovább vizsgálati fogságban, bizonyítja azon körülmény, hogy a büntetlenségi ítélet fél évnél ritkán jó korábban létre,

Micsoda fogalmuk lehet aztán a büntetlenségi ítélettel felmentett egyéneknek az igazságszolgáltatásról. Az állam ilyete'nkép szól hozzájuk: Igaz, hogy nem vagytok bűnösök, de gyanú volt elleneitek, s a társadalmi rend, az igazságszolgáltatás érdeke követelte, hogy e gyanú miatt hónapokon át megfoszszalak benneteket szabadságtoktól, s oly bánásmódban részesítselek benneteket, mint a gonosztevőket.

S ha azután c szerencsétlenek a társadalmi rend illeten védelmének elfogadható okát észszel fel nem érnék, s arról panaszkodnának, hogy a közérdek miatt nekik jogtalan kár okoztatott, még azt mondhatná nekik az állami hatalom: örüljeteK annak, hogy felmentettek benneteket, mert el is ítélhettek volna; az előny tehát részeteK van.

Szomorú előny. Silány állapota az egyéni szabadságnak.

És ha valaki utal a kiáltó eredményekre, annak azt válaszoljaK: Ezt az igazságszolgáltatás rendje hozza magával.

Hazugság, hypocris, szűkkeblűség! Az igazságszolgáltatás rendje még azt sem hozza magával, hogy a bűnös soká tartassák vizsgálati fogságban. Hát az ártatlan! Törvényeink szelleme kiterjesztette az egyéni szabadság garantiáit a nem nemesekre is. Az országbírói értekezlet kiterjesztette világos rendelkezéssel. Egyedül az osztrák hagyományok csapásán járó, sőt még a csapáson is hátra maradó, bíró gyakorlatunk idézte elő a jelenlegi szomorú állapotot, melyben a nemes és nem nemes teljesen egyenlő, de csak abban, hogy egyéni szabadsága egyiknek sincs védve. Nem igaz az, hogy az egyéni szabadság nem se'itetik meg Magyarországon. Megsértetik mindennap. Csak nincs törvény, melyre hivatkozva ki lehetne mutatni, hogy niegsértetett. Ha volna törvény, mely megmondaná, mely esetekben van helye a letartóztatásnak, meddig tarthat a vizsgálati fogság, miként és mikor rendelhető el a házkutatás stb., akkor majd kitűnéK, hányszor tett jogtalan berohanást a hatóság az egyéni szabadság területére. így azonban sem a rendőrséget, sem a bíróságot nem korlátozván egyéb belátásánál, biznyítani sem lehet a gondatlanságot, sőt magát a roszakaratot sem.

Az igaz, hogy Magyarországon nem igen panaszkodnak az égye'ni szabadság sérelmei miatt, sőt ellenkezőleg, panaszkodnak a bíróságok enyhe bánásmódja felett, melyben a bebizonyított bűnöséget részesítik. De elfeleditek, mikor e tényre hivatkoztok, hogy a bűnösök a legnagyobb szigorral sújthatok a mellett, hogy az ártatlan és az egyéni szabadság nem szenved.

Annak, hogy az egyéni szabadság megsértése miatt kevés panaszt hallani, két további oka van.

Az egyik ok az, hogy Magyarországon nincs jogi közvélemény. Az igazságszolgáltatás és a nép közt nincs kapocs. Atalában Magyarországon hiányzik egy erős közszellem.

Ott van Észak-Amerika. Különböző nemzetiségű népek lakják. De az állami eszme egysége (az apró államok szövetsége és különféle törvény hozások daczára) áthatja az Egyesült-Államok minden polgárát. Az erős amerikai közszellem áttör minden gáton.

Nálunk is előbb ezt az erős közszellemet kell megteremteni.

De nem lehet megteremteni pusztán igazságszolgáltatás, hanem csak erős, magyarosi tó politika által.

Ha lesz erős politikai közszellem, következni fog a jogi közszellem is. Addig azonban a közöny fog uralkodni a politika, s nagyobb mérvben az igazságszolgáltatás iránt.

A fő ok, a miért nálunk nem jajdulnak fel az egyéni szabadság sérelmei miatt az, hogy a míg csak egyszerű pórról van szó, addig az intelligentia nem látja fenyegetve saját egyéni szabadságát. Ha a paraszttal igazságtalanság történik, ha a szolgabírói basáskodás megfosztja egyéni szabadságától, vagy éppen nyers bánásmódban részesíti, az intelligentia vállat von. Azt mondja: hisz csak paraszt, az önkény vessélye nem fenyeget engem.

Íme, a mire annyiszor hivatkoztam, a szabadságnak aristocraticus irányban való fejlődése. Az előtt volt nemesi, most van értelmi osztály. Az előbbi féltékeny volt, az utóbbi féltékeny jogaira: de csak saját jogaira.

Ez aristocraticus irány magyarázza meg, hogy a gazdák congressusa külön, szolgabírói igazságszolgáltatást követelt a mezei kárttevők, tehát a parasztok ellen,

De ha ebben az irányban haladnánk, visszajutnánk a kiváltságokra, a robotra, az úri székekre, a hajdúra, a deresre.

Ti, a jelen és múlt idő laudatorai, ne mondjátok, hogy szabadelvűek vagytok. Dicsekedétek kérkedés. Nem a szabadság szelleme, hanem a privilégiumok szelleme, s a kasztszellem szól belőletek. A ti időtök lejárt. A valódi democratiára került a sor. A democratia fog uralkodni Magyarországon nem csak a politikában, hanem az igazságszolgáltatásban is.

A fenebb rajzolt szomorú állapotnak véget vetni lesz hivatva a magyar bűnvádi eljárás javaslat.

Még hivatalosan nem tétetett közzé, s így még nem jutott el a megvitatás stádiumába. Azon részletek után azonban, melyek úgy látszik jól értesült forrásból, nyilvánosságra kerültek, dicsérni lehet szabadelvűségét. Jelenlegi bűnvádi gyakorlatunkhoz képest a legelismerésre méltóbb szabadelvűség az, de korántsem mondható merésznek, vagy épen vakmerű kezdeményezésnek. Nem bocsátkozom már most ezen intézkedéseinek részletes bírálatába. Hogy mily garantiákat követelek én az egyéni szabadság számára, elmondom tanulmányom utolsó fejezetében. E garantiákat a magyar javaslat csak részben adja meg. Szabadabb elvű az osztrák és német törvénynél a vizsgálati fogság elrendelésének és megszüntetésének kérdésében, sőt mesközelíti a belga törvény szabadelvűségét. De kifogást tehetnék ellene a nyilvánosság, vádló és contradictorius eljárás szempontjából. Nagyra becsülöm benne, hogy a vizsgálóbírói önkényt s a nehézkes felelőzést megszünteti: midőn a vizsgáló bírónak csak provisorius intézkedési jogot enged, s vádtaácsra, tehát collegialis bíróságra bizza a végleges intézkedést, melyet felelőzést-

sel többé nem lehet megtámadni. A vizsgálóbírói önkényes a kilenczszeres felebbezés volt eddig is egyik fő oka azon mostoha sorsnak, melyben az egyéni szabadság ügye Magyarországon részesült. Javaslataink tehát egyik gyökerében támadta meg a bajt. De sajnálom, hogy a védelem egyenjogúságának tekintetében nem mert annyira sem elmenni, mint a belga vagy a német törvény, bár az osztráknak szabadelvűség tekintetében itt is előtte jár. Sajnálom, hogy az elővizsgálat nyilvánosságát nem merte megvalósítani s a contradictorius eljárást nem terjesztette ki az elővizsgálatra is. Hogy mit tartok én e szempontokról, elmondom tanulmányom utolsó fejezetében. Itt a javaslat védelmére csak annyit jegyzek meg, hogy a mi a vádló, contradictorius eljárást, s a nyilvánosságot illeti, a continentalis törvények is ugyanazon hibában szenvednek, mint ami javaslatunk. A társadalom érdekeit féltik ott, a hol csak az ártatlanság érdekeit kellene félteniök. Az igazságszolgáltatási oportunitásra tekintenek, midőn csak az igazságra kellene tekinteniük. Az inquisitio kora még nem múlt el, csak múltó félben van. Hajnalodik, de a felkelő nap teljes fénye még nem oszlatta el a büntetőjogi traditioék sötét ködtömegeit, melyek fenyegető alakjai még nem tűntek el a láthatárról.

V. FEJEZET.

[Az egyéni szabadság Franciaországban.]

Ha a szerint követnék sorrendet a legfontosabb európai törvényhozások közt teendő összehasonlításomban, a mint az illető törvényhozás kedvezőtlen az egyéni szabadságra nézve, úgy a második helyen szükségkép Franciaország állna. Szomorú elsőség, de Magyarországot még Franciaország mellett is elsőség illeti meg.

Franciaország törvényhozása — eltekintve az 1865-iki reformtól — legkedvezőtlenebb az egyéni szabadságra nézve a többi nyugati államok közt. Nemcsak Anglia és Belgium, de még Ausztria, sőt Németország mögött is messze elmarad.

Midőn azonban második helyen Franciaország törvényhozását tárgyalom, ezt nem az egyéni szabadság biztosításának mérvére való tekintet miatt, hanem azért teszem, mert a code d'instruction criminelle hatása nagyobb volt Európára, bármely más törvénykönyvénél.

Több, államba bevitték azt a francia szuronyok; szelleme pedig befolyást gyakorolt a continens minden államának törvényhozására. Olaszország, Belgium. Németalföld büntető igazságszolgáltatását hosszú időn át e törvénykönyv alapján kormányozták. Európa csak a legújabb időben kezdett szakítani és részben szakított e törvénykönyv szövegével és eszméivel.

Pedig ez a törvénykönyv a nyomozó eljáráson alapszik. Ez a törvénykönyv hagyományai tartották fenn oly soká a continensen a nyomozás setét szellemét, mely azonban — szerencsére — már

utolsó csatáit víja; minden ponton jobban és jobban tért kénytelen engedni a vádló eljárásnak. A nyomozás szelleme az, mely a vizsgáló bírónak a francia code-ban korlátlan hatalmat, s a vádnak a védelem felett túlnyomó súlyt ad. Ez a szellem veszi körül a vádlottat a vizsgálat kezdetétől fogva egész azon pillanatig, mikor a törvényszéki dráma utolsó felvonására — egy valódi színpadi jelenetre — kerül a sor, sőt még itt is ez a sötét szellem zúdíítja a valódi, vagy látszólagos bizonyítékok egész özönét a bűnügyi dráma hőisére, a ki a rászakadt tömegek súlya alatt rendszeren el is bukik. Az ezen szellem által inspirált francia törvénykönyvre vonatkozólag mondja Faustin Hélie: Tous les droit de l'instruction sont définis, les cas où ils peuvent être exercés ne le sont pas. Si quelques régies sont placées ça et la pour eclairer de temps en temps la conduit du juge, ces réglés demeurent stériles, car elles n'ont pas de sanction. Il a suffi à la loi que ce magistrat fût armé d'un pouvoir assez grand pour atteindre tous coupables, pour surmonter toutes les résistances, pour vaincre tous les obstacles; elle ne s'est point inquiétée de l'excès de ses actes; elle s'est fiée à sa sagesse et à sa modération; elle a préférés cette prudence pratique à sa propre prudence; elle a en quelque sorte abdiqué entre ses mains, peu soucieuse peut-être des droits qu'il pourrait fouler en passant, et plus disposée à protéger l'ordre materiel que la liberté civile.“

A társadalom védelme: alapgondolata a francia törvényhozásnak, valamint a kormány atyáskodása képezte evangéliumát a francia állambölcsességnek. A kormány és közegei elvégezték a francia nép helyett mindazt, a mit a polgároknak, önkormányzat által maguknak kell vala elvégezniök. A kormány megszámlálhatlan hivatalnok seregével (Lajos Fülöp alatt 800,000 főből állt) gondoskodott, hogy a politikai és társadalmi rend meg ne zavartassák; a rendőrség és bíróság korlátlan hatalmával megakadályozza a büntettek elkövetését, felfedezze és megbüntesse a büntettek elkövetőit. Hogy pedig e feladatában a polgárok szabadságát respectálja, azzal keveset törődött.²⁾

Erről az állapotról, melyben csak a legújabb időben tapasztalható javulás, mondja Buckle, hogy Angliában azt egy óráig sem túrnék. A francia nyomozó eljárást senki sem jellemezte nála találobban és élesebben. „Egy előkelő közhivatalnok — Úgymond³⁾ — inquirálja a vádlottat, hogy feltételezett bűnösségét kiderítse, ismét inquirálja, keresztkérdések alá fogja, s nem bíró, hanem vádló gyanánt jár el. Felhasználja a szerencsétlen ember ellen bírói állá-

²⁾ U. o.

³⁾ Buckle, a civilizáció története, I. k. 9. lej.

sának egész tekintélyét, mesterségének minden csalfaságát, minden tapasztalatát, s gyakorolt eszének minden ügyességét. Ez tán a legaggasztóbb dolog mindazok közt, melyekben a francia szellem iránya mutatkozik; mert ez által az abszolút hatalom készséges eszközt nyer, az igazságszolgáltatás rész hírbe kerül, s a bírák nyugodt, közömbös magatartása megzavartatik; lehetetlen ezt, ily rendszer mellett, mely a hatóságot ügyvéddé, a bírót peres féllé teszi, teljesen megóvni. Ez azonban bármily rész is, csak egy részét képezi a sokkal nagyobb körű eljárásnak; mert azon módszerrel, melynek segítségével felfedezik a büntetteket, hasonló módszert használnak azon célból, hogy megakadályozzák a büntettek elkövetését. E célból a népet szokásos mulatságainál is őrzik, gondos gyámkodás alá vetik. A vásárokon, színházi előadásokon, hangversenyeken, s a többi nyilvános mulató helyeken, mindig katonák vannak jelen, kik ügyelnek, nehogy baj történjék, szükségtelen tolongás támadjon, hogy senki se használjon kemény szavakat, s össze ne civődjék szomszédjával stb.“

Ez atyáskodó szellemhez aztán minden eljárási forma közt leginkább illik a nyomozó eljárás. Mert senki se higgye azt, hogy a politikai és igazságügyi kormányzás ellentétes lehet a gyakorlati életben. A gyámkodó absolutismus gyámkodó lesz az igazságszolgáltatás terén is. El merem mondani, hogy minden állam politikai szabadságának mérvét meglehet Ítélni, nem csak, mint annyi jeles állította, az egyéni szabadság tiszteletben tartásának mérvéről, hanem abból is: a vád- vagy nyomozó eljárás képezi-e alapelvét bünvádi törvényeinek. Angliában épp oly lehetetlen volna nyomozó eljárást tenni a vádeljárás helyére, mint a mily lehetetlenség volna a parlamenti kormányzás helyére absolutismust állítani.

A nyomozó eljárás maximája — legalább Eranciaországban úgy értelmezik — az, hogy a vádlott bűnösnek tartandó, míg ártatlansága ki nem derül⁴⁾, holott minden vádlottat ártatlannak kell tartani, míg bűnössége be nem bizonyodik. E szent alapelv felforgatása, a társadalmi védelem hasznossági elve vezet aztán azon visszaélésekre, melyek, szerencsére, ma már mindig, még macában Eranciaországban is kevesbednek.

De hisz az inquisitió apostolai azt mondják: A mi rendszerünket helytelenül bíráljátok meg; mert igaz ugyan, hogy mi feltesszük a vádlott bűnösségét; de mi kötelességévé tesszük a bírónak, hogy az ártatlanság mellett szóló bizonyítékokat is keresse. így tehát a mi rendszerünk jobb; mert a ti rendszeretek szerint az ártatlanságot csak a védelem bizonyíthatja, ez pedig távolról sem rendelkezik

4) Faustin Hélie, 5. k, 50. 1. L'instruction préparatoire se fonde sur la présomption de culpabilité de l'accusé.

azzal az apparátussal, mely a hatóság kezében van; a ti rendszerek tehát megbénítja az ártatlanság bizonyítását, míg a mi rendszerünk ugyanazon eszközöket adja a védelem, mint a vád kezébe. A vád és védelem tehát csak a mi rendszerünkben egyenjogú teljesen; mert egyenlő hatalom áll rendelkezésére.

Hazugság, hipocrisis. Mindaddig, míg egy ember nem lehet két ember, mindaddig míg két ellenkező feladatnak egyszerre való teljesítésére egy ember képtelen lesz, a nyomozó eljárás apostolainak nagy szavai üres kérkedést képeznek. Ha a vizsgáló bíró embernél magasabb lény volna, úgy bátran kezébe lehetne adni a kétélű fegyvert; lehetne védő és vádló egy személyben. Akkor a büntető igazságszolgáltatás valóban eszményi magaslatra emelkednék.

Amíg azonban ez eszményi állapot be nem következik, amíg a bíró is csak ember marad, addig két különböző közegegre kell bízni a két ellentétes funkciót: a vádra és a védelemre. A bíró sem vádol, sem véd, hanem ítél. ítél a vizsgálat első pillanatától a büntető per lefolytáig. ítél a vád és védelem harcában, mindkettőnek megengedi a törvényes módokat, hogy bizonyíthasson.

A mi különben az ártatlanság bizonyítását illeti, hát még most sem múlt el a középkor a maga tisztító esküivel? Hát még ma is bizonyítani kell az ártatlanságot? A vád bizonyít, a védelem csak elhárít, vagy teljesen szenvedőlegcsen viseli magát. Bizonyítson a vád, ha tud. Hisz az ártatlanság mellett mindaddig törvényes vélelmennek kell harcolnia, míg a vád a bűnösséget be nem bizonyította.

A humanismus e magasztos elveiről azonban Franciaországban csak a tudomány bír ismerettel. A francia és (fájdalom eddig még a magyar bíró) a nyomozó eljárás eszméi és azon gondolat által van inspirálva, hogy a vádlott bűnösnek tartandó, míg csak ártatlansága be nem bizonyodik. A francia vizsgálat, ez okból, a vádlott bűnösségének bebizonyítására irányul.

Ezért ád a code d'instruction criminelle oly nagy hatalmat a vizsgáló bírónak, hogy ez a bűnösség bebizonyuljon. A vizsgáló bírót, pusztá formaságokon kívül mi sem korlátozza a vizsgálati fogság elrendelésében, a házkutatásban, a vádlott és tanúk kihallgatásában, a gyanús, vagy bizonyító eszköz gyanánt szolgáló tárgyak elkobzásában stb. És mindennek nem az ártatlanság, hanem a bűnösség bebizonyítására kell irányulnia. Ezt bizonyítja, hogy az eljárás titkos, hogy nem szóbeli, hanem írásbeli, hogy a contradiktorius eljárás ki van zárva minden lépésnél, melyet a vizsgálat vaskövetkezettségével célja felé tesz, hogy a vádlottat a keresztkérdések tüzeiben a fárasztó és gyakran váratlan kihallgatásokkal agyongyötrik.

erkölcsi erejét megtörik, hogy hallgatását bűnösségének bizonyítéka gyanánt tekintik.⁵⁾

A vizsgálóbíró mindenhatóságának egész súlyát zúditja a védővel nem közlekedhető vádlottra. Minden attól függ, mily hangulatban van a vizsgálóbíró. Ez a hatalmas ur dönt a vádlott sorsa felett. Hogy védje a társadalmat, a társadalom oly hatalommal ruházza fel, melyet a politikában mindenki zsarnokinak nevezne. De azért, hogy nem nevezik, nem szűnik meg lenni zsarnokinak. Zsarnoki az a legveszélyesebb fajtából; mert nem jár felelősséggel. A vizsgálóbíró nem felelős, mert ritkán fordul elő oly eset, melyben nem lehetne hivatkozni az igazságszolgáltatás érdekére. Felelősségre pedig csak úgy vonható, ha hivatalos hatalommal való visszaélést követ el, a minek múlthatatlan feltétele a szándékosság.

De bármily hatalmas egyén Franciaországban (és még bizonyos államokban) a vizsgálóbíró, van nála még hatalmasabb ur is. Ez az államügyész. Híják bár császári, vagy köztársasági ügyésznek. A név nem határoz.

A vizsgálóbíró az államügyész nélkül mit sem tehet. Kivéve a flagrans bűntetteket, nem indíthat vizsgálatot, nem szüntetheti meg intézkedéseit, bár feleslegesnek mutatkoznak, mielőtt nem értesítette az államügyészt, ki minden lépését ellenőrzi, felügyeleti jogot gyakorol felette, s e felügyelet alatt teljesíti a vizsgálat minden tényét.

A vétségeket pedig a C o d e egyenesen az államügyész kényére bízta; tőle függ, legyen-e vizsgálat, vagy nem. Ha a védelemnek meg nem adatik a hasonló értékű jog, egyoldalulag aránytalanul kiterjesztetik az államügyész hatásköre.

Mondhatná valaki, hogy ép az ellenőrzés korlátozza a vizsgálóbírót, s így az a vádlott érdekében van. Nem igaz. Ez a korlátozás a vád érdekét mozdítja elő, csak a vádnak kedvez. A vizsgálóbíró kénytelen az államügyész kedvében járni; mert különben azon kelemetlenségnek teszi ki magát, hogy az államügyész feljelenti, hogy nem elég szigorú, nem felel meg a vád követelményeinek. A védelemnek mely hatósági közeg is akarna segédkezet nyújtani, mikor a törvény egyenesen a védelem korlátozására törekszik?

⁵⁾ Az a legjobb vizsgáló bíró Franciaországban, a ki éles furfanggal, a vádlott erkölcsi kifárasztásával vallomást tud kicsikarni. Hát nem múlt el még a tortúra kora? Nem. Ez az erkölcsi tortúra kínosabb és megalázóbb a középkori tortúránál. De mit tesz az? kérdik a jogász Macchiavellik. Mit tesz az? A bűnösség kiderül, a törvény tegzéből kilőtt nyíl czélba talál. De hát ha ártatlant sújt? Ha az erkölcsi tortúra ép oly hazug vallomást kényszerít a kifáradt, agyon gyötört vádlott ajkaira? Akkor is azt mondjátok: Mit tesz az? Rosaria Dolce esete nem régi, a kit az erkölcsi tortóra bírt rá, hogy bűnösnek mondja magát, pedig mint utóbb bebizonyult, más követte el a neki tulajdonított rémtettet.

Ez az oka, hogy mint Glaser mondja, a francia elővizsgálatban a vádlott védtelen helyzetét gyakran kíméletlenül kizsákmányolják s még sem érnek el kellő alaposságot. Az egész eljárásban érezhető, hogy a francia igazságszolgáltatás csak ritkán képes távol maradni azon szenvedélyes mozgalmaktól, melyek Franciaországban a lakosságot gyakrabban és hevesebben megragadják, mint másutt. Az államügyészségnek a bírósághoz való közeli viszonya, tagjainak kiváló állása, kik ugyanazon bírói hatósághoz tartoznak, ama bizonyos solidaritás, mely e hatóság tagjait összeköti, mindez oda vezet, hogy azon pillanatban, midőn a tárgyalásoknak a törvény értelmében kezdődnie kellene, a vádlott ítélete már készen van, s a bűnössége iránt való meggyőződést csaknem leplezetlenül tüntetik fel.®)

S azon törvénykönyv, illetőleg bírói gyakorlat, melyet ily szellem leng át, közvetlen vagy közvetett alapja volt egész a legújabb időig az összes európai büntető perrendtartási törvényhozásnak: mert a német perrendtartások is azt utánozták.

Tagadhatatlan azonban, hogy magában Franciaországban is mindig növekvő hajlamot árulnak el, különösen az egyéni szabadság garantiáinak felállítása iránt. Az 1855, 1863, de legkivált az 1865-iki reform tanú erre. Ez utóbbi az 1852-iki belga reform nyomán készült a különbséggel, hogy néhány intézkedésében túlhaladott a belga szabadelvűségen; de viszont az 1874-iki (legújabb) belga reform messze túlhaladta Franciaország eddigi törvényeit az egyéni szabadság biztosítása tekintetében. Az 1863-diki törvény szerint a vétségen, tetten ért vádlottat az államügyész sommás kihallgatás után, azonnal vagy másnap a büntető törvényszék elé állíthatja. Esetleg rendkívüli ülést tartanak még a nap folytában, vagy másnap. Hogy a vádlott előkészíthesse védelmét, a törvényszék tartozik három napi, esetleg még hosszabb halasztást adni neki. A vádlott többnyire szabadon van, de ha letartóztatják is, a vizsgálat, vád alá helyezés stb. elmaradása felettébb megrövidíti fogságát.

Az 1865-iki törvénynek legszebb intézkedése, melynek 1877. előtt Belgiumba való behozatalát is élénken sürgették, abból áll, hogy a rendes lakhelylyel bíró vádlott legfeljebb öt nap alatt szabadon bocsátandó, ha oly tett miatt tartóztatták le, mely legfeljebb két évi fogsággal büntettetik; de csak az esetben, ha büntett miatt, vagy egy évi fogságnál nagyobb büntetéssel nem volt büntetve (113. cikk). Aki azonban e szűk kategória alá nem esik, ki van szolgáltatva a bírói és államügyészi tetszésnek, noha a

®) Handbuch des deutschen Strafproccsrechtes (Holtzendorff) I. füz. 26. 1.

vizsgálóbírónak joga van, az államügyész beleegyezésével le nem tartóztatni. Ugyanezen törvény megszüntette azon szabályt, melynél fogva a vizsgálóbíró köteles volt elővezetés! rendeletet bocsátani ki a rendes lakhelylyel nem bíró vagy büntett elkövetésével gyanúsított vádlott ellen. Ez a joga a vizsgálóbírónak most facultativ; pusztá idézést is használhat.⁷⁾

Látható ezekből, hogy a francia eljárás kedvez az egyéni szabadságnak, ha kisebb büntetendő cselekvényről van szó: ellenben fenntartja a bírói és államügyési önkényt a nagy büntettekéről vádolták irányában. A híres s u r e t é ⁸⁾ pedig nem tartja tiszteletben az egyéni szabadságot, sem a nagyobb, sem a kisebb büntettek esetében.

Legújabban azonban határozott fordulat tapasztalható Franciaországban. úgy a kedélyekben, mint eszmékben. A vádeljárás behozatala csak idő kérdése. A vádeljárás szükségkép maga után fogja vonni a vizsgáló bíró nyomozó szerepének kiküszöbölését, a nyilvános vizsgálatot, a védelem egyenjogusulását, a contradictio elvének a büntető per minden szakában való érvényesülését. S hogy miként gondolkoztak már ezelőtt egy évtizeddel az irányadó jogászok a vádeljárásról, mutatja III. Napoléon igazságügyminiszterének 1870. május 12-ikén a császárhoz intézett jelentése, melyben a miniszter a többi közt ezeket mondta:

„La procedure pénal a été divisée par les lois ... en deux phases: celle de l'information ou instruction préparatoire, resté sous le coup du régime inquisitorial; et celle de la procédure de jugement placée sous les régies du régime accusatoire ... Le temps est venu de rechercher, sil'on ne pourrait pas, sans danger de la société, réduire la part lessée au système i n q u i s i t o r i a l.“ (Journal officiel, 1870. május.

Miért lenne a köztársaság kevésbé szabadelvű a császárságnál?

VI. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság Belgiumban.)

Az egyéni szabadság második hazája Belgium. Anglia első.

A kis királyság, mely a politikai és igazságügyi intézvények szabadelvűségének zászlóvivője, gyorsan kibontakozott a francia törvények szövevényes hálózatából. Büntetőjogi codificatiója messze megelőzte a continens törvényhozását, s mindenütt, a többi között

¹⁾ V. ö. H o l l z e n d o r f f id. m. 1. füz. 28-29. 1.

²⁾ A rendőrség egy osztálya, mely a büntettek felfedezését és elfogatását szokta eszközölni. A francia rendőrség nem oszlik fel oly módon, mint az angol és belga, tulajdonkép való és igazságügyi rendőrségre, hanem intéző és végrehajtó rendőrségre (police municipal).

³⁾ V. ö. G n e i s t, Vier Fragen, 60. 1.

nálunk is, mint a gyanánt tekintetett. A míg Ausztria és Németország nem jelentek meg a versenytéren a szabadelvűség pálmájáért, Belgium egyedül állott. 1869 és 1874 — íme a modern büntetőjogi codificatió haladásának két mértöldmutatója. Mind a két évet Belgium tette nevezetessé.

Az 1852-iki reform által Belgium már szakított az instruction criminelle-vel. (Legújabbán szakított annak még czimével is; az instruction szó helyére procedure! téve, mert az első a vádelvvel össze nem egyeztetendő.) E szabadelvű törvény mint a gyanánt lebegett Franciaország előtt, midőn belátva büntető perrendtartásának tarthatatlanságát, 1865-ben az előbbi fejezetben említett reformot megvalósította. Ez a reform tehát, — eltekintve a vizsgálati fogság tartamára vonatkozó, szintén felemlített intézkedésétől — mértékre nézve megegyezik az 1852-diki belga szabadelvűséggel.

És mit szolt Belgium tizenegy évvel később az 1852-diki törvény szabadelvűségéről, melynél többnek még ma sincs birtokában Franciaország, Magyarország pedig — legalább a positiv törvényeket illetőleg — még meg sem közelítette azt?

Igazságügyminisztere, M. de La n t sheer e 1873. július 13-án, mielőtt a kamara elfogadta volna az egyéni szabadság történetében emlékezetes napirendet, így nyilatkozott: „Des l'instan t o u l'ordred u j o u r n ' a d ' a u t r e p o r t é e quede marquer lavolonté commune de la Chambre et du gouvernient de porter reméde aux abus de la detention préventive jen'ai aucun motif de m'yopposer.“

Tehát maga az igazságügyminister a praeventiv fogsággal való visszaélésnek nevezte az 1874. előtti állapotot. Talán valami setét, clrémitő volt ez állapot? Nem! Talán a bírák visszaélve az 1852-diki törvény által még mindig fenntartott latitudedel, jogtalan letartóztatásokat eszközöltek? Épen nem. Mi volt tehát az ok? Azon a statistikai adatokból merített tapasztalat, hogy Belgiumban a letartóztatott vádlottak egy hatod r é s z e irányában meg kellett szüntetni a vizsgálati fogságot úgy, mint a vizsgálatot, vagy a vádlottat fel kellett menteni.¹⁰⁾

Ezt az állapotot nevezte a belga igazságügyminiszter „a praeventiv fogsággal való v i s s z a é l é s“-nek l De hát akkor mit képeztek az 1865-diki reform előtti francia állapotok, mikor a vizsgálati fogságban letartóztatott vádlottak egy harmad részét fel kellett menteni, vagy irányukban a vizsgálatot meg kellett

¹⁰⁾ Így az 1860-dik év eredménye gyanánt constatáltatott, hogy a 2485 vizsgálati fogoly közül 377 irányában meg kellett szüntetni a vizsgálatot, vagy fel kellett menteni a vádlottat.

szüntetni? ¹¹⁾ M i t k é p e z n e k a magyarországi állapotok, hol a vizsgálati fogságban letartóztatottnak csak 46%-je találtatik bűnösnek.

A kamarának 1873. június 13-iki napirendje után nem telt el egy év, s már törvénynyé lett. az 1874. ápril 20-diki reform.

Nem időzök azon érdekesebbnél érdekesebb bizottsági, szakértői jelentéseknél és vitáknál, melyek e reformot megelőzték. Az egyéni szabadság kérdésének egész anyaga van azokban feldolgozva, oly mesteri kezek által, mint T honissen, Nyppels stb.

Jelen kísérletem keretében nem férne el ez az anyag, s épp azért fejtegetéseim során, csak a legszükségesebb vonatkozásokra fogok szorítkozni.

Az ápril 20-diki törvény I-ső czikke egy egész védművét képezi az egyéni szabadságnak.

A letartóztatási rendeletnek csak egy fajtát ismeri, „a mandat d'arrest-et.”¹²⁾ Ezt azonban a törvény első és második cikke szerint (eltekintve legalább a tizenöt évi fegyházzal sújtott bűntettek esetétől), csak a csavargók és Belgiumban tartózkodással nem bíró egyének ellenében (contre les vagabonds ou individus n'ayant aucune residence en Belgique) szabad — és pedig indokoltan — hozni; de ezek ellenében is csak akkor, ha oly cselekvényt követnek el, melyet a törvény legalább három havi correctionalis fogsággal büntet.

Oly egyén ellenében tehát, ki Belgiumban rendes tartózkodással bír, bármelv büntetendő cselekvény miatt sem lehet elrendelni a letartóztatás., ha csak komoly és kivételes körülmények, a közbiztosság érdeke miatt nem követelik (circonstances graves et exceptionnelles — — — par Pintérét de la securité publique), s ha csak tette 15 évi, vagy 15 évi fegyháznál nagyobb büntetést nem von maga után.

Mielőtt e nagy horderejű intézkedést közelebről megvilágítanám, meg kell mondanom, hogy a törvényben contemplált mandat d'arrest kizárólag csak a vizsgálati, tehát a vizsgáló bíró által eszközölt kihallgatás utáni letartóztatásra vonatkozik. A feneboi elvnek általában minden letartóztatásra való kiterjesztése a lehető legveszélyesebb volna mindenütt, úgy Belgiumban is a közbiztosság érdekeire. Nem is jutott az eszébe másként értelmezni senkinek; épp azért a flagrans esetekben most is joguk van a közbiztossági közegnek letartóztatni a tettest, vala-

¹¹⁾ Így 1861-ben Franciaországban letartóztatnak 79,590 egyént; ezek közül csak 1171-et helyeztek ideiglenesen szabad lábra; 78,419 vizsgálati fogságban maradt, kik közül felmentettek, a bűnösség vagy a vizsgálat alól 26,766 egyént.

¹²⁾ A Franciaországban és Belgiumban egyaránt nagy félreértésekre, zavarokra és visszaélésekre alkalmat szolgáló mandat de depôt megszünt

mint joga van a hatóságnak most is, mint ezelőtt, elővezetést parancsot bocsátani ki.

De lássuk a mandat d'arret-et, mint praeventiv fogságot elrendelő határozatot.

A rendes tartózkodással bíró ¹³⁾ egyént tehát Belgiumban nem szabad vizsgálati fogságba vetni, ha csak rendkívüli és a közbiztosság érdeke miatt komoly körülmények nem követelik letartóztatását.

Bizonyos, hogy a kivételes körülmények és a közbiztosság érdeke kifejezések tág és meglehetősen bizonytalan értelműek. A mi bírói gyakorlatunk okvetlen alá foglalná a letartóztatás kevésbé ritka eseteit is. Ámde Belgiumban egy egész litteratura, s egy rendkívül érdekes törvényhozási vita tiltakozik a tág felfogás ellen.

Egy csomó nagy tekintély mondja meg. mit ért a törvény-
a circonstance graves et exceptionnelles sza-
vak alatt.

Thonissen azt mondja, e körülményeknek nem a tetteben magában (tehát pl. nem abban, hogy a cselekvény halált okozott) hanem rajta kívül kell jelentkezniük, s komoly veszélyt kell képezniük a polgárok bizonyos számára nézve.

Ugyanő mondja, hogy e körülményeket a fogságot elrendelő parancsban nem elég a törvény (2. cikk) szavaira való hivatkozással, általánosságban felemlíteni, hanem e körülményeket minden külön esetben külön meghatározni. Csak így ad a vádlottnak komoly és hatályos garanciát a törvény említett cikke.¹⁴⁾

A tett belső körülményei — mondja D'Anethan — magukban véve nem indokolhatják az előleges letartóztatást.'') (Vagyis, bármily súlyos legyen a bűntett, ez maga még nem elégséges a letartóztatás elrendelésére.) Ugyanő, a társadalom érdeke alatt az igazságszolgáltatás szükségletét, a személy- és vagyonbiztosságot érti. A közbiztóságnak pedig érdekében van, hogy a nagy bűntettek elleni vizsgálat meg ne hiúsíttassék.¹⁶⁾

De bizonyos az. hogy ugyanazon tett ismétlésének

¹³⁾ A reform-vita alkalmával megrótták a javaslatot, hogy csak pusztá tartózkodást és nem lakhelyet (domicil) követel meg. Valóban a résidence szó feletébb tág értelműnek látszik.

¹⁴⁾ Rapport de Thonissen, megjelent a Belgique ludi-
c iái re 1874. márcz. 24-diki számában.

Az igazságügyminister így nyilatkozott a parlamenti vitában;
„Les circonstances intrinsèques ... quelleque soit leur
gravité quelque exceptionnelles que paraissent, ne
sont pas de nature à legitimer la détention riond' un in-
d i v i d u.“

¹⁵⁾ V. ö. Belgique I u d i c i a i r e, 1874. okt. 18. sz.

veszélye, s a szökés valószínűsége nem indokolja többé Belgiumban az előleges letartóztatást.¹⁷⁾

Az sem tekinthető kivételes ok gyanánt, hogy az áldozat rokonai, ismerősei megbotránkoznak, pl. az ölés büntetést elkövetettnek szabadon hagyásán.

A törvénynek ily szűk értelmezését, melyet hasztalan kísért meg kitágítani a gyakorlat (az igazságügyi kormány rendszerint körrendeletben hívja fel a bíróságokat és ügyészségeket a tág értelmezés veszélyeire) ismételten megtámadták a belga államügyészi kar jelesei, mint DelcCourt főügyész, Léonce Limelette¹⁸⁾ stb.

Azon intézkedés ellenben, hogy a három hónapnál rövidebb tartamú fogsággal sújtott cselekvények miatt, a tettes semmi körülmény közt sem zárható el, kevésbé támadtatott meg. Az eredeti javaslat azonban hat havi fogságot proponált, s a parlamenti bizottság szál litotta azt le három óra, s pedig az igazságügyminister beleegyezésével. Nevezetes volt azon eset, melyet a minister a vita folyamában felemlített. Seraingben strikoltak a munkások, mielőtt a javaslat törvénynyé lett. A helyszínére küldött államügyésznek sikerült a véres összeütközéseket megelőzni a főkolomposok elfogatása által. Ezek pár nap fogságban voltak, mire a strike véget ért. Az 1874-diki törvény óta azonban az államügyész nem oldhatja meg a kérdést ily egyszerűen; mert nem fogathatna el senkit, m i e l ő 11 büntetésre méltó cselekvényt elkövetett. Belgium pedig iparos ország. Az ipar létfeltétele. A csendőrség sehol sem is lő annyiszor a lázgó munkásokra, mint éppen Belgiumban, hol az ily

¹⁷⁾ U. o. Léonce Limelette értek.

¹⁸⁾ Ez utóbbi gyakorlati esetet hoz fel. Neje társaságában megy valaki az utcán. Más félig ittas állapotban levő egyén Összetűz véle, főbeüti, mire ez meghal. A tettest azonnal elfogják, a vizsgáló-bíró letartóztatást parancsot hoz; a vád tanács azonban nem erősíti meg határozatát, mert a vádlott rendes lakhelylyel bír, s büntetése, nem bizonyod van be, hogy ölni akart, nem emelkedhetik 15 évi fegyház maximumra. Pár nap múlva szabadon bocsátják, haza megy, „s otthon büntetlenül daczolt áldozata családjának kétségbeesésével.“ „Le voltunk fegyverezve kiált fel a buzgó államügyész. Rendes lakhelylyel bírt!“

Bougard így nyilatkozik: A közjegyző visszaél hivatalos állásával; vakmerő szédelgők, mindenféle mesterségével bitorolják a közbizalmat; egy adott pillanatban aztán csalárdul, ravaszon elsikkasztják egészen vagy részben a letéteményt, s az elsikkasztott összeget külföldre küldik. Büntettük flagrants, a bizonyítékok nyilvánvalók, vagy könnyen megállapíthatók. Hasztalan támad fel ellenök a kifosztottak panasza; nem kénytelenek mint ez elő*t, sietve átmenni a határon; a vizsgáló bíró mit sem tehet ellenük. Az erőszak, a szemérem elleni merénylet eseteiben, még akkor is, ha a cselekmény borzasztó részletei fellájtják a lelkiismeretet, az áldozatnak a megbecstelenítő érintésétől való elvonása elég arra, hogy a tett ismétlésétől ne kelljen tartani, s hogy a tettes, ki az ítéletig szabad, e halasztást felhasználhassa szökésének előkészítésére. (Bougard, Sur la détennon préventiv, Belgique Judiciaire 98. sz.)

zavargások alkalmával csak felolvassák a törvényt, s azonnal alkalmazzák a fegyveres erőt. Az egyéni szabadsághoz azonban preventive nem nyúlnak, legalább 18y4 óta. ¹⁹⁾

Hogy a letartóztatás feltételeinek értelmezésére vonatkozó véleményeket kiegészítsem, meg kell mondanom, mit értenek Belgiumban a securité publique alatt. A tudós Nypels így nyilatkozott: „Par cette expression, la commission comprend les cas de sédition, revolte, pillage, qui troublent immédiatement la sécurité des citoyens. La sécurité publique est intéressée aussi à ce que l’instruction d’un grand crime ne soit pas entravée.“

Ez a vélemény azonban kiegészítésre szorul. E kiegészítést megadta H a s s e l l képviselő, a ki megkövetelte, hogy a közbiztonság és nem közvetve, hanem közvetlenül legyen megtámadva. „Nem mondják többé, hogy a közrend mindenkor meg van zavarva, valahányszor büntett követték el. Ehhez nyilván megkövetelik a közrend valamely megzavarását, a közbiztonság közvetlen megtámadását. de nem csak azt, hogy magán egyének biztossága megtámadatik.²⁰⁾

Világos a fennebbiekből, hogy a belga törvény első cikkei a lehető legszélesebb alapokra fektetik az egyéni szabadságot: szabadabb elvük e cikkek, s szabadabb elvű az ezeket magyarázó jogász közvélemény még az angol törvényes intézkedéseknél és fel fogásnál is.

Azért időztem e cikkekknél oly soká, mert be akartam mutatni az egyéni szabadság védelmének tág határait, s azon veszélyeket, melyekre az ellentáborból történt utalás. A törvény többi lényegesebb pontjain futólagos szemlét tarthatok.

Az első cikkben kimondott általános elv alól kivételt képez a 8. és 18. cikk. Ha a letartóztatott szabadon bocsáttatott, de a vizsgálat folyamában felmerülnek ellenében a komoly és rendkívüli körülmények, ismét letartóztatható. E körülmények azonban csak úgy értelmezhetők, mint fennebb elő van adva. Letartóztatható továbbá a vádlott, ha szabadon hagyott, vagy elbocsáttatott, de nem akar a vizsgálat actusainál megjelenni.

A chambre du conseil, vagy a váditanács elrendelhetik a

¹⁹⁾ Egészen más azon eset, mikor a rendőri felügyelet alatt álló egyén el akarja vonni magát e felügyelet alól. Az illetők néha ez esetben is hivatkoztak ugyan az egyéni szabadságot védő törvényre; a belga bíróságok azonban másként fogták fel a kérdést. A rendőri felügyelet büntetés, mikor tehát az elítélt elvonja magát a büntetés alól, jogosan kényseríthető, letartóztatás által is a büntetés elviselésére.

²⁰⁾ B e l g i e J u d i c i a i r e, 1874, 98. sz.

Ez értelmezés hallatára azonban jogosan kiált fel Bougard: „Így tehát a törvény nem engedi meg, hogy pl. a nő, vagy gyermek elvonassék egy természetét megtagadó férj, atya dühöngései alól 1

vádolt letartóztatását, habár a vizsgálóbíró nem kezdeményezte azt; de természetesen csak a törvényes korlátok közt. (9. cikk.) A vádlott ellenben szabadon bocsátandó, ha a vádtanács ö t nap alatt meg nem erősítette a vizsgáló bíró végzését, ha pedig a végzés megerősített, s a vizsgálat tovább tart, a vádlott csak úgy maradhat vizsgálati fogságban, ha a vád tanács hónapról hónapra egyhangúlag elhatározza, hogy a közbiztonság érdeke követeli a vizsgálati fogság fenntartását.

Mindé határozatoknál a védő és közvádó meghallgatandó. (4—5. cikk.)

A míg a vádlott letartóztatásához szükséges a vádtanács beleegyezése, a szabadon bocsátásra elég a vizsgálóbíró és az államügyész egyetértése. (6. cikk.)

A letartóztatott vádlott azonnal szabadon bocsátandó, ha az első fokú bíróság felmentette, a felebbezés lefolyása nem várható be. Ha ellenben a vádlott szabadon volt, s az Ítélet marasztalta, azonnal letartóztatható; de csak akkor, ha szabadságvesztés büntetése hat hónál hosszabb tartamú, s azon alapos gyanú forog fenn, hogy megszökik. (21. cikk.)

Ép oly új, mint figyelemre méltó intézkedés. A szabadon bocsátás tekintetében a törvény parancsoló, a letartóztatást illetőleg pedig facultativ. Nevezetes elvi ellentétet tartalmaz a törvény az ítélet előtti és utáni letartóztatás kérdésében. Ítélet előtt, tehát a vizsgálat folytában nem tartóztatható le a vádlott a szökés alapos gyanúja miatt, az Ítélet után azonban a fennebbi feltételek alatt helye van a letartóztatásnak. A tettenérés esetében azonnal és feltétlenül eszközölhető a személy-motozás. Egyébként azonban csakachambre du conseil, a vádtanács, vagy a törvényszék rendelheti el. A vádlottnak azonban joga van saját költségén orvost állítani a vizsgálathoz. (25. cikk.²¹⁾)

²¹⁾ A gyakorlatban ez intézkedés két nehézségre adott alkalmat. A vádlott azon jogát, hogy a személymotozáshoz orvost hihat meg, úgy értelmezték Belgiumban, hogy az áldozat személyének megvizsgálásához is hozhat orvost. Erőszakos nemi közösülés esetében stb. valóban követelték a vádlottak, hogy kijelölt orvosuk jelen lehessen a vizsgálatnál, a mi felettébb compromittáló volt az áldozatra. A bíróságok ebbe beleegyeztek. E törvényt magyarázásnak a közvélemény követeli, hogy vége vessék.

Egy másik controversiáról De le Court főügyész tesz említést. Valaki vádolva volt, hogy külföldi vasúti kötvényeket hamisít. A vádlott azonban megszökött; tartózkodási helye ismeretlen volt. Az így vizsgálatával megbízott brüsszeli vizsgáló bitó azonban értesült, hogy egy nő, kivel a vádlott Brüsszelben élt, s ki szintén, mint részes üldöztetett, de szabadon hagyatott, levelet kapott, mely a vádlott tartózkodási helyét felfedi. Házmotozást rendelt el a nőnél; a levél nem került meg. A motozás azonban rögtön kiterjesztetett a nő személyére is, s a levelet, mely a nő ruhájába volt elrejtve, megtalálták. A vádlott tartózkodási he-

A házkutatást a vizsgálóbíró elrendelheti; de sem ezzel, sem tárgyak elkobzásával nem szabad megbízni mást, mint a békebíró, a polgármester, vagy a rendőrbiztost; ezeket is csak akkor szabad delegálnia, ha lehetetlen személyesen eljárnia.

A 3-ik cikk az elővizsgálat nyilvánosságára vonatkozik.

A teljes nyilvánosságnak angol mintára való behozatala nem sikerült Belgiumban. A parlamenti bizottságban történt ugyan e tekintetben indítvány, de a többség azt elvetette. A titkos eljárás rendszere — úgymond Nypels — fenntartott ugyan, de módosított. E módosítás következő.

A vádlott első kihallgatása után érintkezhetik védőjével, ha csak a vizsgálóbíró ezt meg nem tiltja. A tilalom azonban nem tarthat három napon túl.

A védővel kezdettől való érintkezés tehát szabály; a három napi megszorítás ellenben kivétel.

A szénátusban még ez a módosítás is aggodalmat keltett.²²⁾ Ha a vizsgálat hat hónapon túl tartott a nélkül, hogy befejeztetett volna, a vádlottnak és védőjének joguk van az összes iratokba betekinteni.

Az egyéni szabadság, a házjog, levelezési titok, stb. tekintetében fennállanak a többi garantiák, melyek már bennfoglaltatnak a code d'instruction criminelle-ben és az 1852-iki törvényben; a meny nyiben azokat a fennebbi törvény meg nem változtatta. E garantiák azonban többnyire lényegtelenek, benn vannak minden perrendtartásban; ugyannyira, hogy elmondhatom, hogy az egyéni szabadság nagy, szabadelvű biztosítékait az 1874-iki ápril 20-iki törvény tartalmazza.

Azt azonban felemlítem, hogy Belgiumban az egyéni szabadság nagy hasznára válik a törvényszéki rendőrségnek az administratív rendőrségtől való külön választása. Ez egy részt előnyös a tekintet-

lyére rá jött a bíróság. Ez azonban az 1874-diki törvény előtt történt. Most előbb a vádtanácsához kellene fordulni, hogy a személymotosz meg történhessék, mert a vizsgáló bíró nem rendelheti el. E kése dem pedig — mondja De le Court — elég volna arra, hogy az illető jobban elrejtse a levelet.

²²⁾ Érdekes, mily magyarázatot nyert a prém tere audition kifejezés, hogy a senatus aggodalma eloszlattassék. Különbséget tettek az interrogatoire és az audition szók közt (a bizottsági szövegben interrogatoire állt). Az audition — úgymond — komoly kihallgatást jelent, ha tehát a vádlott nem ad komoly választ, vagy megtagadja a választ, a három napi határidő nem kezdi meg lefolyását, így a közlekedés veszélye nem forog fenn. Ebben a senatus megnyugodott. — En azonban kétkedem, hogy a törvénynek ez volna intentiója, s a bírói gyakorlat nem is ad annak ily interpretatiót; mert hiszen a vádlott megtagadhatja a választ, s így a védővel való érintkezéshez való joga az egész vizsgálat folyamában illusorius maradna.

ben hogy a büntettek gyorsabban és biztosabban felfedeztetnek. Más részt pedig a letartóztatott vádlottak ~ eltekintve a törvény intézkedésétől, mely a gyakorlatban mindenütt illusorius marad, a hol az administratív rendőrség egyszersmind igazságügyi rendőrség — gyorsabban állíttatnak törvényes bírójuk elé.²²⁾

VII. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság Ausztriában és Németországban.)

Ez időszert három államban jobb állapotban van az egyéni szabadság ügye, mint a többiben. Ez államok: Anglia. Belgium és közvetlen szomszédunkban, Ausztria. Az első kettő az egyéni szabadság minta-állama. Ausztria nem versenyezhet ugyan velük; de mindjárt utánuk következnek.

Az egyéni szabadságnak Ausztriában is vannak szabadelvű biztosítékai. Igen, azon Ausztriában, melynél Magyarországot mindig — és joggal — szabadabb elvűnek tartotta, s tartja a világ. Azon Ausztriában, melytől eddig csak reactionarius törvényeket kaptunk, melylyel szoros politikai viszonyban állunk, s melylyel kulturái viszonyaink körülbelül egyformák, sőt több osztrák tartomány a fejlettségnek alacsonyabb fokán áll, mint Magyarország azon vidékei, hol a műveltség legkevésbé lett még a nép közkincsévé. Es ez az Ausztria fel merete állítani már 1873-ban az egyéni szabadság szabadelvű biztosítékait, míg nálunk e garantiák még mai nap is teljesen hiányoznak.

Hogy Ausztriát és Németországot egy fejezetben tárgyalom, ennek oka nem az, mintha a két államban hasonló és egyenlő biztosítékai volnának az egyéni szabadságnak. Németország 1877-iki nagy reformja által messze előre haladt ugyan, de még sem érte el akár Ausztriát, akár Belgiumot.

Együtt tárgyalom e két állam törvényhozását, részint, hogy előadásom rövidebb legyen, részint azon benső összefüggés miatt, mely e két törvényhozás közt, az elért eredmények különfélesége daczára, létezik. Ausztria törvényhozására befolyt a nagy német jogászok szabad szelleme, kik a tudományban nem egy kérdést eldöntöttek, mielőtt Ausztria megvalósította reformját. Viszont a

²²⁾ A belga police judiciaire szervezete ez:

A büntettek esetében az államügyész, vétség esetében a rendőrbiztos vezeti a nyomozást. A kir. ügyészt támogatja a vizsgálóbíró, a békebíró, a polgármester, a rendőrbiztos, eszközei a csendőrség, a mezei és erdei rendőrök.

Brüsszel városában egy, a párisi surcté mintájára szervezett rendőri osztály van felállítva, melynek élén áll a Chef de la Police Judiciaire, ki az administratív rendőrfőnöktől független (V. ö. P á z m á n d y Dénes, a brüsszeli és párisi rendőrség 8—9. lap).

németek, codihcatiójuk alkalmával, nem egyszer hivatkoztak Ausztria példájára, mint a német szellem vívmányainak megvalósultára.

I.

Ausztriában az elővizsgálat nem nyilvános; sőt még a vádló és védő sem lehet jelen a vádlott vagy a tanúk kihallgatásánál. A vizsgálati fogságban tartóztatottat meglátogathatják ugyan rokonai, vagy oly egyének, kik vele üzleti összeköttetésben vannak; de a beszélgetésnél a törvényszéktől valaki jelen van. Oly esetekben azonban, mikor a vizsgáló bíró azt hiszi, hogy a vádlottal való érintkezés a vizsgálatra nézve hátrányos, teljesen megtagadhatja ezt. (186. §.)

Ausztriában tehát a védelem nem kezdődik a váddal, bármily nagy tere van is különben a védelemnek. Ez az 1873-iki büntető perrend egyik főhiánya.

A vádlott rendszerint idéztetik (173. §.); ha azonban meg nem jelenik, elővezetési parancsot bocsátanak ki ellene.

Jogában van azonban a vizsgálóbírónak idézés nélkül, egyszerre elővezettetni és előlegesen letartóztatni a büntettről, vagy vétségéről vádolta!:

ha 1. tetten érik (a törvény előadja a szűkebb és tágabb értelmű tetten érést);

2. szökni készül, vagy akár a büntetés nagysága, akár a vádlott csavargó volta miatt gyanítani lehet, hogy megszökik;

3. attól lehet tartani, hogy a vizsgálatot (rábeszélés, összbeszélés, a büntett nyomainak eltüntetése stb. által) megghiúsítja;

4. különös körülmények igazolják azon aggodalmat, hogy a tettes ismétli cselekményét, vagy végrehajtja kísérletét. (175. §.)

Mindez esetekben azonban a letartóztatás csak facultativ.

A vizsgáló bíró csak azon vádlott ellen tartozik elfogatási parancsot kibocsátani, a kit halállal, vagy 10 évi börtönnel büntetett cselekvény (175. §.) elkövetésének alapos gyanúja terhel.

Kivételesen a vizsgálatban nem illetékes bíró, sőt a közbiztonsági közegek is letartóztathatják a vádlottat; de csak a 175. §-l-só, t. i. a tettenérés esetében; a 175. §. többi facultativ esetében csak akkor, ha a bírói határozat előleges kieszközlése, a késedelem veszélye miatt, nem lehetséges.

A letartóztatott azonban rögtön kihallgatandó; ha letartóztatására nincs ok, szabadon bocsátandó; különben pedig 48 óra alatt a vizsgáló bírónak átszolgálatandó.

Az osztrák eljárás e határozott intézkedése biztosítja az egyéni szabadságot a rendőri önkény ellen. Az ekként átszolgálatott vádlott huszonnégy óra alatt kihallgatandó. Csak kivételes esetben maradhat három napon át kihallgatatlanul, s hogy a vizsgáló

bíró kényelme a kivételből szabályt ne csinálhasson, a törvény megköveteli, hogy a késelem oka a jegyzőkönyvben megjelöltessek.

A kihallgatás után rögtön határozat hozandó a vizsgálati fogság, vagy szabadon bocsátás iránt. (179. §.) A vizsgálati fogság elrendelendő halál-, vagy tíz évi börtönbüntetéssel sújtott bűntett esetében. Egyéb büntettek, vagy vétségek esetében csak elrendelhető, ha a 175. §. említett 2., 3., 4. esete közül valamelyik fenforog. (180. §.)

A vizsgálati fogság megszűnik azon okokkal, melyek elrendelését szükségessé tették. Ha a vádlott egyedül a 175. §. 3. pontja alapján (a vizsgálat meghúszítása miatt) tartóztatott le, fogsága nem tarthat tovább három hónál. Csak a másodfokú bíróság hosszabbíthatja meg ez időt, de csak igen fontos okok miatt, s csakis igen terjedelmes vizsgálat esetén. (190. §.)²¹⁾

A többi legislatióhoz képest eléggé szabadelvű az osztrák eljárás a cautió és kezesség mellett való szabadon bocsátás tekintetében is. A 192. §. azt rendeli, hogy minden oly büntetendő cselekvény esetében, melyre a törvény halált, vagy legalább öt évi börtönbüntetést nem szab minimum gyanánt, s a vádlott csak a szökés gyanúja miatt van letartóztatva, anyagi viszonyaihoz képest adott óvadék mellett szabadon bocsátandó.

Igaz, hogy az óvadék mellett való szabadon bocsátás a vádlottaknak csak igen kis perzentjére nézve bir gyakorlati értékkel, s Ausztriában p. o. e perzent sokkal kisebb, mint Magyarországon: továbbá a szökés gyanúja miatt úgyis többnyire csak a csavargókat, állandó lakhelylyel nem bíró egyéneket tartóztatják le, kik közül minél kevesebben képesek cautiót, vagy kezest állítani; a törvénynek azonban lehetővé kell tenni, hogy a vádlottaknak bár csekély száma is szabadulhasson óvadék, vagy kezesség mellett, a praeventiv letartóztatástól.

²³⁾ Ez intézkedés egyike a legszabadabb elvű, s egyszersmind arra legalkalmasabb intézkedéseknek, hogy a vizsgáló-bíró és államügyész ne nyújtsák végtelenül el a vizsgálatot. Akár van befejezve, akár nincs a vizsgálat, 3 hó múlva a vádlott szabadon bocsátandó. Ha azonban rendkívül terjedelmes a vizsgálat, vagy pl. megkeresvények által kell eszközölni kihallgatásokat, a fogság tovább tarthat ugyan; de az első bíróság nem rendelheti el a meghosszabbítást, mert ha ezt tehetné, a törvény intézkedése valóban illuzorius lenne. A vizsgálóbíró hanyagságára, vagy kényelem szeretetére mindig fátyolt borítana a collegiálitás; a kivételből szabály válnék. Tudom, hogy a másodfokú bíróság is legtöbb esetben beleegyezik a vizsgálati fogság meghosszabbításába, mikor a vizsgálóbírót terheli a mulasztás; de ez esetek mégis elszigetelten fordulnak elő, nem csak az osztrák bíróságoknak (számú' által megfejtői szokásos gyorsaságuk miatt, hanem és főleg azért; mert a vizsgáló-bírák, a felső fórummal szemben, csak ritkán mernek rendkívüli körülményekre hivatkozni, ha e körülmények tényleg fenn nem forognak. V. ö. ez intézkedést az eljárás gyorsítására vonatkozó francia és belga intézkedésekkel.

A vádlott kikérdezése tekintetében a 198—206. §§. igen kíméletes intézkedéseket tartalmaznak ugyan, de azok mégis némi pressiót képeznek arra, hogy a vádlott a vizsgálat első pillanatától fogva válaszoljon a hozzá intézett kérdésekre. Az osztrák eljárás nem írja zászlójára azon magasztos elvet, hogy senki sem tartozik önmagát vádolni.

A házkutatás és személymotozás csak bírói végzés alapján hajtható végre. A ki ellen a motozás irányul, rendszerint előzetesen kihallgandó. Az igazságszolgáltatás érdekeinek veszélye esetén azonban bírói végzés nélkül is; sőt tetten érés, clamor publicus esetén, maguknak a rendőri közegeknek kezdeményezése mellett is szabad motozást eszközölni. A vádlott által küldött vagy kapott leveleket, csomagokat stb. a vizsgáló bíró elkoboztathatja, s pedig még azokat is, melyek kézhez nem jutottak, hanem a postán vannak. De ha sürgető veszély nem forog fenn, a vizsgáló bíró, a vádlott beleegyezete nélkül, nem bonthatja fel azokat; a vádlott tiltakozása esetén ki kell kérnie a tanácskamara engedelmét. (146—147. §.)²⁵⁾

2.

Németországban az 1877-iki egységes perrendtartás előtt különféle perrendtartások, s ezekhez képest az egyéni szabadságnak különféle garantiái állottak fenn.

Képtelenség leendett a neme. illemek különböző perjoghagyományait, s a törvényhozások ellentéteit kibékítő eljárást alkotni; s ez nem is lehetett feladata a német codificationának. Ellenben bizonyos hagyományokat és felfogásokat kímélni kellett; sok tekintetben ez az oka annak, hogy a német büntető eljárás lényegében elűtött azon képtől, melyet a kiváló német criminalisták az elmélet terén rajzolnak.

Tagadhatatlan, hogy a német perrendtartás nem egy intézkedése igen szabadelvű; szabadabb elvű, mint p. o. az osztrák eljárás hasonló tárgyú intézkedései. Ámde viszont egyéb, a szabadelvűségnek nem kedvező, a vizsgálóbírói s különösen az államügyészi önkényt fenntartó szabályai nem csak helyre ütik, hanem egészen az osztrák eljárás javára billentik a mérleget.

A nyilvánosság elve, bár oly nagy tekintélyek emelték a codificatiót megelőző vitában magasra zászlóját, mint Gneist, nem diadalmaskodhatott az egész büntető per folyamára nézve. De annál inkább hangsúlyozza a törvény a védelem egyenlőségét s azt, hogy az a vizsgálat első pillanatától kezdve szerepet kap.

²⁵⁾ Az osztrák eljárás ez intézkedései jelentékeny közeledést mutatnak azon eszmék felé, melyek az egyéni szabadság e kiegészítő részét tekintetében a tudományban mindinkább diadalt aratnak.

Ámde míg a német törvény felemelkedik mind a két elv magaslatára, nem valósítja meg egyiket sem végső következményeiben. A vádlott védőjének távollétében hallgatandó ki. (190. §.) A jogi segélytől tehát a legfontosabb pillanatban van megfosztva. Kétségkívül nagy lépést tett a német eljárás a szabadelvűség végső követelményei felé, midőn megengedte, hogy a védő betekinthessen a per iratokba, s a vádlott vallomásának és a szakértők véleményének ismeretétől nem tiltható el; az elővizsgálat befejeztével pedig meg kell mutatni neki az ügyiratokat. De midőn a törvény azt mondja: az első vizsgálati stádiumban csak úgy engedendő meg a védőnek az iratokba való pillantás, ha ez a vizsgálat céljára nem veszélyes, egyszersmind kimondja azt, hogy a védelem az elővizsgálat alatt megfosztható a per ismeretétől, s kénytelen a setétben tapogatózni.

A német eljárás egyes intézkedései azonban ennek daczára inkább szem előtt tartják a szabadelvűséget, mint akár az osztrák, akár a francia.

A senki önmaga ellen tanúskodni nem köteles elvet pedig egész terjedelmében megvalósítja. A vizsgálóbíró tartozik megkérdezni, akar-e a vádlott a hozzá intézett kérdésekre válaszolni. A vizsgálati fogság tekintetében azonban sokkal kevésbé szabadelvű.

Első pillanatra úgy látszik, hogy csak a szökés gyanúja, vagy azon aggodalom esetén rendelhető el a vizsgálati fogság, hogy a vádlott meghiúsítja a vizsgálatot. Ámde nem így van. A szökés gyanújának oly tág tért ad a törvény, hogy minden nagyobb büntett esetén a szökés vélelmezendő. A 112. §. azt mondja, hogy míg egyéb büntetendő cselekvények esetén a szökés gyanúja indokolandó, az indokolás nem szükséges, ha oly büntett forog fenn, mely vizsgálat tárgyát képezi. Ámde a 176. §. azt mondja, hogy minden oly büntett esetében, mely az esküdtzések és birodalmi törvényszékek illetőségének körébe tartoznak, elővizsgálat tartatik, világos tehát, hogy a fogság, ha e büntettek forognak fenn, elrendelhető; mert a szökés gyanúját nem kell igazolni.

A letartóztatás elrendelhető a vád emelése előtt és után. De a vád emelése előtt hozott letartóztatást rendelő bírói határozat hatályát veszti, ha az államügyész a szabadon bocsátást indítványozza vagy a letartóztatás napjától számítva hét nap alatt vád nem emeltek (126. §.) E határidő meghosszabbítható.

Oly cselekvény esetében, melyre a törvény csak fogságot, vagy pénzbüntetést szab, csak a szökés indokolt gyanúja alapján, s csakis akkor rendelhető el a letartóztatás, ha a vádlott csavargó, külföldi, vagy rendőri felügyelet alatt áll. (113. §.)

Ez intézkedés tehát a kihágások és vétségek esetében való letartóztatást a lehető legkisebb minimumra szállítja le.

A letartóztatott legkésőbb a letartóztatását követő napon bíróilag kihallgatandó. (115. §.)

A tettenérés esetében, bírói rendelet nélkül is, bárki letartóztathatja a vádlottat; de azonnal átszolgáltatandó az Amtsrichternek (az elővizsgálat teljesítését rendszeren eszközöző járásbírónak), a ki a vádlottat legkésőbb másnap tartozik kihallgatni.

A praeventiv letartóztatás tartamának meghatározása tekintetében igen kevésbeszédű a német törvény. A 126. §-ból következtetni lehet az ideiglenes letartóztatás, de nem a vizsgálati fogság tartamára. E §. azt mondja, hogy ha valaki a vádemelés előtt tartóztatott le, egy hét alatt szabadon bocsátandó, ha vád ez ideig nem emeltek. Az ideiglenes letartóztatás kérdése tehát egy hét alatt rendszerint eldőli; az államügyész azonban kihágás esetén is kérhet egy heti halasztást; büntett vagy vétség esetén pedig még két heti halasztást kap. Ámde a tulajdonképp való vizsgálati eljárás legtöbb esetben csak a vádemelés után következik. Az államügyészi és rendőri önkény csak korlátozva van, de nincs megszüntetve.

Átalában azon komplikáció, mely a német bűnvádi per első felében mutatkozik, nem alkalmas az egyéni szabadság ügyének előmozdítására. Azon lehetne vitatkozni, vajjon az elővizsgálat elmaradása hasznára válik a vádlottnak, vagy sem. A német törvény megadja neki a jogot, hogy kérhessen bírói elővizsgálatot, ha azt hiszi, hogy a védelem előkészítése céljából szükséges az. Ámde mikor a német eljárás kerüli a vizsgálatot, mert az gyakran hosszadalmas és felesleges, nem egy, hanem két vizsgálatot állít fel: a bírót és államügyészt. Az egyszerűség helyére tehát hoz komplikációt, a gyorsaság helyére lassúságot. Bizalmatlan volt a bírói vizsgálat iránt, s bizalmával az államügyészt ajándékozta meg. Rést akart ütni az inquisitorius eljárás, s ez részben sikerült is neki; de k i s z o l g á l t a l l a a vádlottat a rendőrségnek és az állam ügyésznek. A törvényszék egyszerűen az államügyészi iratok (a vádirat s rendőri kérdések) alapján határoz, ha nem volt bírói elővizsgálat.

Az államügyész vizsgálati eljárása az úgynevezett skrutinális eljárás, hasonló a bírói vizsgálatéhoz; csak hogy eskü alatt nem hallgathat ki tanúkat; de az egész apparatus kezében van, hogy megállapítsa a vétkességet. A 158-dik paragraphus kötelességévé teszi az államügyésznek, hogy a mentő bizonyítékokat is gyűjtse össze. Az inquisitorius eljárás kettős szerepű vizsgáló bírāja aggodalmat keltett a német törvényhozásban; de ugyanez a törvényhozás, bár a vita alkalmával sokan kikeltek ellene, felruházta e kettős, egymást kizáró feladattal az államügyészt.

En is azt hiszem, hogy a bíró képtelen egy személyben vádló

és védő lenni (a mely szerepek közül különben egyik sem való a bírónak, ki csakis íté): erre azonban még képtelenebb az államügyész, ki hivatásánál fogva a vád érdekeinek képviselőjére van utalva. A német eljárás tehát nem szüntette meg a német inquisitorius eljárást. Ellenkezőleg. Teremtett kettőt. Egy a bírói, másik az államügyészi inquisitio. S hogy ez nem lehet az egyéni szabadság érdekében, az felettébb világos.

Ez a kettős eljárás nem lehet kedvező az egyéni szabadságra, a házkutatás, személymotosás és tárgyak elkobzása tekintetében sem. Valóban, az államügyésznek, sőt a rendőri hivatalnoknak — a flagrans eseteken kívül is — joguk van e rendszabályokat alkalmazni, ha a *periculum in mora* felettébb tág elve ez esetre alkalmazható. A *cont-radicorius* eljárás e rendszabályoknál persze nem tartandó szem előtt,

Mindezek igazolják fennebbi állítástomat, hogy bármennyire szabadelvű is a német eljárás több intézkedése, p. o. a védelem tekintetében, egészben véve utánna áll nem csak az angol és belga, hanem az osztrák eljárásnak is.

Ahol azonban a szabadelvű procedúrának annyi és oly kitűnő zászló vivője van, mint Németországban, a szabadelvűség végleges diadala nem maradhat el, sőt soká nem is késhet.

VIII. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság Angliában.*)

Legutoljára hagytam Angliát. A többi európai államokról felesleges szólnom.²⁶⁾

²⁶⁾ Irodalom: Mittermaier, *Das englische, schottische und nord-amerikanische Strafverfahren.* — Holtzendorff: *Handbuch des deutschen Strafprozessrechts*, I. füzet. Prins et Pergament: *Reform de l'instruction préperatoire.* Fisch el: *Die Verfassung Englands.* Glaser: *Das englisch-schottische Strafverfahren.* Bo ugar d: *De la liberté individuelle discours prononcée à l'audience de rentrée, le 14. octobre 1874.* (Belgique Judiciaire). Bum: *Justice of peace.*

^{2C)} Olaszország, mely az anyagi bünte'öjog terén a tudományos vezérszerepet tartja kezében, az eljárás legfőbb kérdéseiben nem mutat még az elmélet terén sem arányos előhaladást. E sajátságos tünet okát azt hiszem abban találhatni, hogy Olaszországot nagy hagyományai az anyagi büntetőjog bölcselőjére utalják. Az eszmék különben, a procedura tekintetében, most vannak forrongásban Italiában. Tényleges törvényhozása azonban a régi alapon áll. Az 1859-diki szard codex helyére az 1865-diki eljárás lépett. Ennek az egyéni szabadság védelmére vonatkozó intézkedéseiből kiemelem azt, hogy Olaszországban csak oly büntetendő cselekmény miatt szabad letartóztatni valakit, mely hat hónapi fogságnál nagyobb büntetéssel sújtandó. Ez intézkedés tehát kedvezőbb az egyéni szabadságra a belga törvény hasonló intézkedésénél is. A belga parlamenti bizottság az olasz törvény intézkedését egészen magáévé tette, utóbb azonban a hat hó helyére három hó tétetett. L. fennebb Belgiumról szóló fejezetet. A vizsgáló bírónak joga van Olaszországban a nagyobb büntetéssel sújtott vétségek vagy büntettek esetében elrendelni a vizsgálati fogságot; de jogában van a vádlottat óvadék mellett, vagy anélkül szabadon hagyni.

Rendszeres törvények Angliában nincsenek a Habeas Corpus actán kívül, melyek az egyéni szabadságot a büntető per egész tartama alatt védnék; sőt a Habeas Corpus acta sem tekinthető rendszeresnek. Ámde ki keresne Angliában rendszert? Jól mondja L o u i s B l a n c: „Angliában a törvény gyakran hiányos, bizar. talányszerű, illogikus; de mit tesz ez? A mi Angliát kormányozza, s a mi elég nagyságára, az a nemzet jó érzéke.“²⁷⁾

Ily illogikus ténynek látszik mindjárt az, hogy Angliában tulajdonkép való államügyészség nincsen, az állam csak kivételesen avatkozik be, nagyobb büntettek esetén, s mégis a magánfél, ki a büntett üldözését kezdeményezi, nem saját, hanem a korona nevében lép fel.

A mi az angol büntető per jellegét illeti, mindenek előtt fel-tűnik tehát, hogy Angliában nincs hivatásszerű közvádoló. De nincs hivatásszerű vizsgáló bíró sem, sőt nincs vizsgálat sem oly értelemben, mint a száraz földön. Al^angol elővizsgálat nem lényeges kiegészítő része a büntető pernek. Igen sok vétség esetén egyenesen a főtárgyalással kezdődik a per: a sértettnek szabad a békebírói vagy rendőrhatalom vizsgálat árugrásával egyenesen a jury elé vihetni az ügyet. A vádlottnak viszont joga van az elővizsgálat alkalmával kijelenteni, hogy csak a főtárgyaláson fogja magát védeni; azt akarja tehát, hogy főtárgyalás tartassák. Az elővizsgálat csak tényeket állapít meg, p. o. hogy lopás, öle's stb. történt. A bizonyítékok összegyűjtésével és a causalis nexus megállapításával vagy egyáltalán nem, vagy csak mellékesen foglalkozik. Célja főleg csak az, hogy a vádlottnak, a tanuknak, s magának a vádlónak e főtárgyaláson való megjelenése biztosítsák. Ez utóbbinak megjelenése azért szükséges, mert közvádoló nincs.

Jellemzi továbbá az angol elővizsgálatot és vizsgálatot, a mennyiben megtartatik, az, hogy nyilvános, szóbeli, a vád- és contradictorius elven alapszik. Az angol pernek nincs két jellege. Nem oszlik az fel, mint a szárazföld legszabadelvűbb eljárása is, inquisitorius és vádperre. A vádlott első pillanattól fogva védőt vehet maga mellé. Ha idézik vagy letartóztatják, jogi tanácsadóját magával viheti. A terhelő tanukhoz a vizsgálat, valamint főtárgyalás alatt közvetlenül, vagy védője által intézhet kérdéseket. A vádlott nem fogható kérdések alá, ellenben a vádló és a terhelő tanuk, valamint a bizonyítékokat összegyűjtő közbiztossági közegek a kereszkérdések tüzen mennek keresztül. Az utóbbiaknak kikérdezés alá fogása felettébb hasznos az egyéni szabadságra nézve; mert, ha a letartóztatásnál, házkutatásnál stb. törvénytelenység követtetett el.

²⁷⁾ Lettre s u r l'Angleterre, 2. k. 179. 1.

ekkor rendesen kiderül. Ez a tárgyalás gyakran oly alakot ölt, mint ha a vádlott volna vádló, s a terhelő tanúk volnának mentő tanúk. A bíró e tárgyalás alatt teljesen passiv szerepet visz; mint valóságos versenybíró, szemléli a vád és védelem harcát.

A nyilvánosság a lehető legtágabb terjedelmű. Az angol gyakorlatilag minden törvény nélkül megvalósította, a mi felett a szárazföldön oly hosszú és elkeseredett harc folyik. Az 1848-diki Act to facilitate the performance 19-dik czikke korlátozza ugyan a nyilvánosságot; de csak a legszükségesebb esetekre szorítja a nyilvánosság kizárását: if it appears to him that the ends of justice will by best answered by so doing.²⁸⁾

A legritkábban fordul elő oly eset, mikor a bíró e törvényadta jogával él. A nyilvánosság legfelebb csak annyiban szenved korlátozást, hogy a még ki nem hallgatott tanúk nem vezetnek a tárgyalási terembe, nehogy a többi tanúskodásokat hallják. A tárgyalási terembe mindenki más bemehet. A hírlapi róknak külön helyük van. A lapok ekként nem csak a főtárgyalásokról, hanem az elővizsgálatokról is jelentéseket közölnek. Ez a nyilvánosság Angliában kiváló mérvben elősegíti az igazságszolgáltatás érdekét.

De sajtóságos úgy a büntető per, mint a vizsgálat Angliában a hatósági közegek sokfélesége miatt is. Angliának egész igazságügyi intézménye a legnagyobb mérvben különös. Olyan mint egy régi várkastély, melynek későbbi tulajdonosai óvakodtak a régiek építményeket lerombolni; de minden nemzedék új szárnyakat, új alkotványt épített hozzá, az illető kor szükségéhez és szokásaihoz képest, kevésbé törődve a symetriával, mint a szilárdsággal.

Minden bírónak saját hatáskörében joga van megengedni a letartóztatott vádlottnak óvadék mellett való szabadon bocsátását. Az esküdtszékek elnöke a mint megérkezik valamely városba, azonnal elkéri a letartóztatottak névsorát, s ha meggyőződik, hogy valakinek letartóztatása felesleges vagy jogtalan volt, azonnal szabadon bocsátja. Sőt 1848 óta joga van az egyszerű békebíróknak és rendőrbíróknak még büntettek esetében is — óvadék mellett — szabadon bocsátani a vádlottat. Ugyanezt teheti a coroner is 1859 óta az ölés miatt letartóztatottak irányában, s a belügyminister a f e l o n i e s esetében.

Az egyéni szabadság védelmének ennyi módja elégséges volna még akkor is, ha az angol hatósági közegek hajlamot mutatnának, hatalmukat az egyéni szabadság rovására kiszélesíteni. Bizonyos az, hogy az angol bírónak nagy discretionarius hatalma van a letartóztatás elrendelésének tekintetében. Elégséges, ha meggyőződik arról, hogy büntett követtetett el, vagy hogy valaki eskü alatt állítja, mi-

²⁸⁾ V. ö. l'ins e t Pergam en i id. m. 134. 1.

²⁹⁾ Bougard, id. b. (Belgique ludiciaire).

szerint a gyanúsított követett el oly főbenjáró bűntettet, mely a közrendet megzavarja.²⁹⁾

A tulajdonkép való vétségek esetén — kivéven a legsúlyosabbakat — a letartóztatásnak rendszerint nincs ugyan helye, a bírónak azonban még vétség miatt is van joga a letartóztatást elrendelni, ha valószínű, hogy a vádlott nem jelenik meg. Joga van letartóztatási parancsot kibocsátani akkor is, ha a vádlott idézésre nem jelent meg.

Ámde az angol bíróságot a szabadelvűségnek oly szelleme lengi át, hogy szinte korlátlan hatalmát majd soha sem használja fel az egyéni szabadság ellen. S ha akarná, sem tehetné, mert a független, büszke angol faj legfélétekenyebb minden szabadsága közt egyéni szabadságára. A büntetőper az első pillanattól nyilvános lévén, a sajtó azonnal megtámadná az egyéni szabadság ellen törő bírót. A közvélemény felháborodásával szemben pedig, melyek hajdan még a Baco-kat is elseperlék, nem volna képes megállni egy béke- vagy rendőrbíró. A Central-Criminal-Court statisztikai adatai bizonyítják, hogy Londonban a legsúlyosabb bűntettek miatti elővizsgálat sem tart tovább 5—8 napnál: nem tarthat soká tehát a vizsgálati fogság sem³⁰⁾, mert az esküdtek minden hóban kétszer tartanak ülést; a vádlott így lehető gyorsan, legfőlebb két hét alatt ítélethez jut. A vizsgálati fogság elhúzódásától tehát megment már a gyorsaság. Igaz hogy a vidéken az eljárás lassúbb, de arra való a vizsgálati fogságtól való szabadulás sokféle módja, hogy a legnagyobb szükség eseteitől eltekintve, senki se legyen kénytelen a fogságban bevárni ítéletét. Erre való különösen az óvadék-rendszer, mely a lehető legnagyobb mérvben ki van fejlődve Angliában. Óvadék mellett, hacsak főben járó bűntettet nem követett el, mindenki menekülhet a vizsgálati fogságtól, a kinek t. i. pénze van. Még főbenjáró bűntett esetén is alkalmazható az óvadék melletti szabadon bocsátás.

S ha lehet kifogást tenni az angol állapotok ellen, ez főleg az, hogy a cautio-rendszer túlságosan érvényesül a gyakorlatban, s hogy Angliában az egyéni szabadság kérdése pénzkérdéssé fajul. A ki tud fizetni, az menekül, a ki nem tud fizetni, az nem menekül a vizsgálati fogságtól, ha nagyobb bűntettet követett el. Igaz, hogy az angol felfogás a vádlott vagyoni állapotához méri a cautiót.³⁴⁾

²⁸⁾ V. ö. Bougar d, id. beszéd. (Belgique Judiciaire, 1874. 98. sz.)

²⁹⁾ V. ö. Prins e t Pergameni, id. m. 137. l.

³⁰⁾ Excessive bail shall not be requested (Fifth report írom the commission of criminal law). (V. ö. P r i n s e t Pergameni, 138. l.)

Figyelemre méltó adatok találhatók a Metropolitan police jelentéseiben a szabadon bocsátások tekintetében. 1859-ben Londonban letartóztatottak, s a bíró elé vezettek 70,666 egyént. Azonnal vagy rövid idő alatt szabadon bocsátottak 34,786 egyén, sommásan elítéltetett 31,343, az esküdtszék elé utasítottak (letartóztatva, vagy cautió mellett szabadon bocsátva) 4643 egyén, kik közül 3643 bűnösnek mondatott ki.

de a teljes vagyontalanság ép úgy kizár az egyéni, mint a politikai jogok gyakorlásából. Ha azt mondhatta valaki az angol alkotmányra, hogy a vagyonosak alkotmánya, ép oly joggal mondhatnám el, hogy az angol igazságszolgáltatás a vagyonosok igazságszolgáltatása.

IX. FEJEZET.

(Az egyéni szabadság valódi garanciái.)

A megelőző fejezetekből kitűnik, hogy az egyéni szabadság ügye minden európai állam közt legjobban áll Angliában; jobban mint Belgiumban, pedig a letartóztatás és szabadon bocsátás kérdésében az angol törvényhozás nem nyújt oly szigorúan körülírt, s az apró részletekre is gondoló intézkedéseket, mint Belgium mintaszerű legislációja. Honnét van ez?

Nem szólok ismét a közszellemről, mely minden szabadság életető lelke. Angliában, a hajthatlanul független, szabadelvű közszellem még zsarnoki törvények mellett is jobb állapotokat tudna teremteni a legliberalisabb törvényhozásnál, ha ezt nem támogatja a polgárok közvéleménye és szigorú ellenőrzése. Csak felállítom az egyéni szabadság általános garanciáit, melyek az elővizsgálatban:

1. a vádeljárás;
2. a nyilvánosság; szóbeliség;
3. a contradictorius per;
4. a védelem egyenjogúsága;
5. a vizsgálati és praeventiv fogság eseteinek felsorolása;
6. a cautio melletti szabadon bocsátásnak szabály gyanánt való elfogadása a nagyobb büntettek esetén is.

Es ekként megjelölve az egyéni szabadság alapjait, azt mondom, hogy kevésbé fontos a két utóbbi, mint a négy első. S azért van előnyben Anglia minden continentális állam, még Belgium felett is, mert a négy első, a büntető per valódi négy arany-szabályát feltétlenül és a contradictio némi korlátozásától eltekintve — minden megcsonkítás nélkül elfogadta. S el merem mondani, hogy a míg a continens, Anglia példáját követve, a büntető per első felében is el nem fogadja e szabályokat, hasztalan hoz bármily szabadelvű törvényeket: az egyéni szabadságot nem fogja megvédeni oly teljes mérvben, mint megvédi Anglia. A Habeas Corpus acták kevesebbé védik meg az egyéni szabadságot, mint vádper és nyilvánosság, vagy helyesebben a legszabadabb elvű acták is csak vádeljárás és nyilvánosság mellett védhetik meg az egyéni szabadságot. A contradictorius per és a védelem egyenjogúsága pedig kiegészítik a vádeljárást és a nyilvánosságot.

És csodálatos, hogy a continens csak a Habeas Corpus acták tekintetében iparkodik utánozni Angliát, de mi az ily actának életet ad, azt ép oly gondosan, mint makacsai kizárja igazságszolgáltatásából.

A vádeljárás elvét a continens legújabb törvényhozásai sem alkalmazták korlátlanul. Valamennyi két részre osztja a büntető pert: vizsgálati és tárgyalási stádiumra. Az első en többé-kevésbé fenntartotta az inquisitorius eljárást; a másodikban a vádelvnek adott túlsúlyt; de még itt sem teljes mérvben. Az osztrák és német büntető eljárás (pedig a legújabbak) nem merték keresztül vinni a vádelvet, a német még a büntető per második részében sem; a bíró a végtárgyaláson nincs kötve a vádhoz. Oly natalma van a traditióknak, oly hatalma van a megszokásnak, hogy még a legfényesebb és leghabzóbb gondolkozásé elmék sem képesek levétkezni azok nyűgeit. A continens még a főtárgyalás területéről sem őrzi el végleg és teljesen az inquisitio szellemét; a büntető per első fele pedig még mindig e sötét szellem befolyása alatt áll. A bíró még mindig vádló. A bíró még mindig kutat, bizonyítékokat gyűjt, hogy azokat rázúdítsa a vádlott fejére. Engedményt tettek a vádelvnek a büntető per második felében, de a vizsgálati stádiumban megtartották az inquisitorius bírót. — Miért?

Hivatkoznak az igazságszolgáltatás, a társadalom érdekére.

De hát a sértett fél, s a közvádló nem képcsek-e érvényre emelni ez érdekét?

Az államügyész képviselője a vádat, a vádlott vagy képviselője a védelmet. Az első gyűjti a terhelő bizonyítékot, vezeti a nyomozást és vizsgálatot. Irányt ad a rendőrség kutatásának. Elkészíti a támadás tervét.

Az utóbbi defensívára szorítkozik, vagy a terhelő bizonyítékok ellenében ellenbizonyítékot gyűjt. A védelem tervét alkotja meg és viszi keresztül. A bíró köztük foglal helyet, nem mint fél, hanem mint valódi bíró, a ki a törvény őre és felügyel, hogy az meg ne sértessék.

Ez a helyes szerepfelosztás. A kettőnek vagy mind a háromnak összezavarása, s egy személyre való ruházása ellenben lehetetlen képtelenség.

Ha a két harcos félnek oly intézkedésekre van szüksége, melyek valakinek jogát korlátozzák, vagy pláne megszorítják az egyéni szabadságot, úgy azt csak a bíró rendelheti el, s pedig c o n t r a-dictorius eljárás után. Ha a vádnak letartóztatásra, házkutatásra, tárgyak elkobzására van szüksége, úgy a bíróhoz fordul. Mindezt csak bírói végzés alapján lehet eszközölni, de a bíró mit sem kezdeményez, hanem a felek valamelyikének kértére, s a felek

mindegyikének meghallgatása után határoz. A contradictorius eljárástól csak kivételkép, rendkívül sürgösség esetén lehet helye az eltérésnek.

Csak a vak nem látja be, hányszor elmaradna az egyéni szabadság korlátozása, ha bíró nem initiál, nem tartozik vádtervet készíteni, büntetéseket felfedezni, bizonyítékot gyűjteni, hanem a hozzá intézett kérelem felett, s az érvek és ellenérvek meghallgatása után Ítélt. Ez esetben nem veti setét árnyát szellemére az inquisitio nincs praeoccupálva a vád számára. S a tapasztalás mutatja, hány-szor sértetik meg szükségtelenül az egyéni szabadság, a házjog, a levelezési titok, s maga a tulajdonjog pusztán csak azért, mert a felek a rendszabály végrehajtása előtt ki nem hallgattattak.

Pedig ebben a kihallgatásban mi veszély sem rejlik az igazságszolgáltatás érdekére nézve. Hiszen a gyanúsított nem semmisítheti meg a tárgyalás után büntettének nyomait; mert a bírói végzés meghozatalával egyidejűleg az végre is hajtatik. A kivételes esetekben pedig a contradictorius tárgyalás csak követi a rendszabály végrehajtását.

S míg egyrésztől nem fenyeget mit sem, határozottan előnyére válik az egyéni szabadságnak. A contradictorius actusokkal működő vádeljárás tehát szükséges a vizsgálati stádiumban. Enélkül az egyéni szabadság nincs kellőleg biztosítva, Sa szárazföld törvényhozásai mégis mindkettőt megtagadják³²⁾. Sőt maga Anglia, mely a védelvet feltétlenül alkalmazza a büntető per minden szakában, a bírói actusokat megelőző contradictorius eljárást csak megszorítva alkalmazza. Ennek hiányát azonban Angliában nem érzik, mert ott a hatóság felettébb meggondolva és kíméletesen nyúl az egyéni szabadsághoz. Ott azonban, a hol a hatóság kevésbé passív, feltétlenül szükség volna ez intézkedésre.

A nyilvánosság ép oly alapfeltétele a büntető pernek, mint a vádelv. Egyik ép oly kevésbé fér meg a nyomozó eljárással, mint a másik. És sajátságos, hogy bár ma alig akad védője az inquisitionnak, mégis a nyomozás szelleme győz a büntető per első szakában a nyilvánosság és az accusatorius elv felett. Mind a kettőt csak a büntető per második felében fogadják el szabály gyanánt, de míg a nyilvánosság az utóbbi stádiumban teljes diadalt arat, s a vádrendszer csak megcsonkítva érvényesül, addig a vizsgálat szakában a modern törvényhozások nagyobb hajlamot mutatnak a vádrendszerrel, mint a nyilvánossággal való megbarátkozásra. Az elővizsgálat, az egy Angliát kivéve, sehol sem nyilvános. Belgium leg-

³²⁾ Egyedül csak a német büntető eljárás tett nagyobb közeledést, nem a vádelvhez, hanem a contradictorius eljáráshoz.

tovább ment a nyilvánosság célja felé, de a döntő lépést nem merte megtenni. Németországban Gneist, s vele a fenkelt szellemű német jogászok hasztalan küzdöttek a nyilvánosság mellett. Csak az imént jegyeztem meg, hogy Glaser nem elvből, hanem csak az elfogadott szokások miatt utasította vissza a vizsgálat nyilvánosságát. A magyar javaslat, bár a védővel való érintkezés tekintetében, tovább ment az osztrák eljárás álláspontjánál, nem proclamálja a nyilvánosság elvét a büntető per első szakára nézve.

Itt mindenekelőtt megjegyzem, hogy a nyilvánosság alatt nem értem a védővel való érintkezést, sőt még azt sem, hogy a kihallgatáson a védő, a tanúk, a káros, általában az érdektelt felek jelenhetnek. Ez némi nyilvánosság ugyan, de nem valódi nyilvánosság. A melyik törvényhozás ezt megengedi, a nyilvánosságnak csak hátrányait fogadja el az előnyök nélkül. Ha jelen lehet a védő, jelen lehetnek az érdektelték, vagy p. o. a vádlott tanúi és megbízottai, a collusio (melytől a nyilvánosság ellenségei leginkább félni látszanak) ép úgy, sőt nagyobb mérvben bekövetkezhetik, mint a teljes nyilvánosság mellett, mert a közvélemény nem ismeri és nem tartja szemmel a gyanúsított egyéneket.

A valódi nyilvánosság az, hogy a tárgyalási terem mindenki előtt nyitva legyen, s hogy különösen a hírlapok közöljék a vizsgálat adatait.

Amde éppen ettől riad vissza a continentalis törvényhozás. Miért? Azt mondják: a vádlott társai értesülnek, értesülnek úgy a vizsgálatról, mint a védelem azon irányáról, melyet a vádlott választott. Megsemmisítik a büntett nyomait, elillannak, tudják magukat mihez tartani. Tévedés vagy áztatás. Hisz a büntettesek egyetértése megtörténik a jelenlegi rendszer mellett is, s hozzá még fennmarad mindazon ódiom, melyet a nyomozó és titkos eljárás mindig maga után von. Fennmarad a gyanú, hogy a vádlott nem önkéntes vallomást tett, hanem a vallomásra mesterkedés, cselfogások, vagy éppen erőszak által kényszerítettett. Fennmarad azon gyanú, hogy ha a vádlott a nyilvánosság védelme alatt áll, talán nem lepetett volna meg, tán ártatlansága bebizonyodott volna.

S a mikor mi a nyilvánosságot szabály gyanánt állítjuk fel nem zárjuk ki a kivételt. Nem zárjuk ki azt, hogy a bíró, ha — rendkívüli esetekben — látja a nyilvánosság veszélyét, korlátozhatja a nyilvánosságot. A rendszer tehát már a priori eloszlatja a veszélynek még árnyát is. Ellenben biztosít minden előnyt úgy a vádlott, mint az igazságszolgáltatás érdekének számára. A vádlott, vagy a tanú a nyilvánossággal szemben soha sem mer oly vakmerően hazudni (mint ezt a végtárgyalások példája mutatja), mert attól tart, hogy a jelenlevők közül valaki megczáfolja. Tudja továbbá, hogy

minden szó, melyet kimond, a hírlapok által a közönség közé hatol, bárki jelenkezhetik, hogy megczáfolja. Angliában számtalanszor megtörtént és megtörténik, hogy a vizsgálati tárgyalást hallgató, vagy olvasó polgárok közül többen tanuk gyanánt jelentkeztek, s többet tettek a bizonyítékok megállapítása tekintetében, mint a rendőrség megfeszített ereje.

Az igazságügyi rendőrség működése Angliában mutatja, hogy a nyilvánosság nem csak nem veszélyezteti, hanem előmozdítja az igazságszolgáltatás érdekeit. A collusióra tett kísérletek éppen a büntettek felfedezésére és a bizonyítékok megállapítására szoktak vezetni, de természetesen csak a nyilvánosság mellett, mert a közönség figyelemmel kíséri a gyanúsítottakat³³⁾.

A nyilvánosság ez előnye bírták rá az 1873-diki hannoveri jogászyűlést, hogy az elővizsgálat nyilvánosságát ajánlja a német törvényhozók figyelmébe. Ez előnyök bírták rá Gneistot e nyilatkozatra: „Mindazon ok, mely a büntető eljárás nyilvánossága mellett szól, mindazon ok, mely a nyilvánosság végleges elismerését hozta létre, érvet képez egyszersmind az elővizsgálat nyilvánossága mellett. Minden bírói működés kifelé, céljánál fogva, nyilvános³⁴⁾).

A nyilvánosságnak corollariuma pedig a szóbeliség. Gneist állítását így egészíthetem ki: Minden ok, mely a szóbeliség mellett felhozható, s mely a szóbeliség elvét a büntető per második szakában diadalra segítette, érvet képez egyszersmind az elővizsgálat szóbelisége mellett.

A vádeljárás, nyilvánosság, szóbeliség és contradictió pedig szükségkép maguk után vonják a védelem egyenjogúságát.

Hosszúra nyúlnék előadásom, ha azon érvek fejtegetésébe bocsátkoznám, melyek a védelem egyenjogúsága mellett felhozhatók. De ma már nincs is szükség ez érvek fejtegetésére. A védelem egyenjogúságának kérdése el van döntve a tudományban. A modern törvényhozások el is fogadják az egyenjogúságot szabály gyanánt; de az inquisitio hagyományával még nem szakítottak annyira, hogy e szabályt feltétlenül érvényesíthessék. Legkevésbé rettegett a védelem egyenjogúságától (Angliát nem említve) a nemet eljárás es a magyar javaslat. Nagyobb megszorításokat tesz a belga, az újabb törvényhozások közt legnagyobbakat az osztrák. Az igazságszolgáltatás és a társadalom érdeke — ez a szabadelvűség és igazság elleni örökös érv — mindenütt érezteti többé-kevésbé hatalmát. A nyilvánosság mellett a védelem — ipso facto — egyenjogú; mert ismeri a vádat, ismeri a tényeket, ismeri a támadás irányát, tehát készülhet; az a védelem azonban, melytől megtagadható, hogy a kihallga-

³³⁾ V. ö. Gneist, Vier Etagen, 97. l.

³⁴⁾ U. o. 86. l.

táson jelen legyen, hogy a vizsgálat tényeit, sőt magának a vádlottnak vallomását ismerje, s csak hetek és hónapok múlva tárják fel előtte a per adatait, az a védelem, bármely hangzatosán beszéljen a törvény, nem egyenjogú a váddal.

Az egyéni szabadságnak legfőbb garantiái, a vádeljárás a szóbeliséggel s contradictióval kapcsolatos nyilvánosság, s a védelem egyenjogúsága tehát csak részben, vagy épen nem emelkedtek érvényre a continentalis törvényhozásokban. Pedig ezek nélkül a vizsgálati fogság kérdésében felállított garanciák nem szilárdak. Mivel ugyanis a törvény szükségkép tért enged a bírói belátásnak, a nyilvánosság, a vádelv, a contradictió nem kényszerítik a bírót, hogy azon korlátok közt, melyeken belül belátása szerint tehet, mindig szem előtt tartsa az egyéni szabadság érdekét s csak ott korlátozza c szabadságot, hol elkerülhetetlenül szükséges. Különösen a nyilvánosság az, mely ahol elfogadtatott, egyszer mindenkorra kizár minden bírói önkényt; mert a bíró a nyilvánosság csalhatatlan és ignorálhatlan ellenőrzése alatt áll.

De azért ki tagadhatná, hogy a vizsgálati fogság korlátozása céljából hozott intézkedések felettébb fontosak az egyéni szabadságra nézve, s hogy az egyéni szabadságnak épp c garantiái azok, melyek tekintetében, újabban legtöbb történt Európában.

Lehetetlen a szabadság szellőjének egészséges fuvalatát nem érezni, mely mindinkább áthatja a continens igazságszolgáltatási intézményeit, s lehetetlen nem látni azt, hogy az inquisitorius eljárás középkori állapotából való gyökeres átalakulás épp oly feltartóztathatlanul tör előre, mint a mily feltartóztathatlanul kifejlődött a feudalismus romjain a parlamenti kormányforma.

Nálunk is elé fognak állni szabadelvű bűnvádi eljár, javaslatunk közzé tétele után az ügynevezett gyakorlati férfiak, mint eléállottak másutt, s azt fogják mondani, hogy a büntetteknek való kedvezés az sérti, a társadalom érdekeit, s gátolni fogja az igazságszolgáltatás működését. Ezek a mondások azonban ma már értéktelenek: Senki sem hisz nekik, mert mindenki tudja, hogy nem a büntetteknek, hanem az ártatlanoknak kedvezünk.

Mert: S a t i u s est impunitum reliqui facinus nocentisquaminnocentem damnari. Szaz TJlpiánok — szerencsére — ma már többségben vannak úgy a tudományban, mint a legislatióban.

Egyet azonban sajnosán nélkülözök a nyugati törvényhozásból. Ez a vizsgálat és praeventiv fogságnak éles elkülönítése. A kettőt egymással felváltva használják, pedig tévesen, s csak az óvadék tekintetében látszanak kis különbséget tenni közte. Vizsgálati fogságnak nevezem én azt, mikor valakit ama gyanú miatt tartóztatnak le, hogy a vizsgálatot megghiúsítja. Praeventiv fogságnak

pedig a szökés gyanúja miatt való letartóztatást. Nem vitatkozom azon kérdés felett, vajjon van-e joga a társadalomnak a még bűnösnek nem bizonyult egyént csak azért letartóztatni, nehogy esetleges büntetése alól elvonja magát.

Igenlőleg válaszolva a kérdésre, azt követelném meg, hogy a szökés gyanúja miatt való letartóztatás csak a legsúlyosabb büntettek esetére szorítandó. Igaz, hogy a cautió mellett való szabadon bocsátás nagy terjedelmet vett mindenütt. Ámde a kisebb büntettek és vétségek esetében még cautiót sem kellene követelni a rendes lakhely lyel bíró vádlottaktól, mert csak így nem lesz az egyéni szabadság kérdése pénzkérdéssé, mint melylyé lenni Angliában fenyeget.

P. o. az öt éven alól börtön-büntetéssel vagy fogsággal sújtott cselekvények esetén az óvadék nélküli szabadonhagyást elvül kellene kimondani. Hisz nem valószínű, hogy a rendes lakhelylyel bíró vádlott megszökjék, családját, hazáját elhagyja, ha csak legfeljebb öt évi szabadságvesztés fenyegeti. S ha mégis megszökkik, arra való a rendőrség, hogy elfogja. A kiadási szerződések átalánossá válta is mindinkább feleslegessé teszi úgy a praeventiv letartóztatást, mint a cautiót. A tapasztalat azt mutatja, hogy a rendőrségnek még mai szervezete is elég fejlett arra, hogy senki sem, vagy igen kevesen képesek elvonni magukat a törvényes üldözés alól. Az öt éven felüli szabadságvesztés eseteiben pedig az óvadék melletti szabadon hagyásnak kellene szabályt képeznie. Igaz, hogy a rendőrség szervezetéből merített érv a nagyobb büntettek óvadékának megszüntetése mellett is szól; ámde a súlyos büntetésektől való félelem ellenállhatatlanabban ösztönöz a szökésre, s a sikerült szökés esetében nagyobb az erkölcsi kár, látván a polgárok, hogy szökés által menekülni lehet a megérdemlett büntetéstől.

A mi pedig az óvadéknak azon jellegét illeti, hogy annak segítségével a vádlott a bírói actusoknál való megjelenésre kényszeríthető, azt hiszem, ez sem elég ok arra, hogy az óvadék-rendszer a kisebb büntettekénél is fenntartassék. A posteriori kiszabandó bírságok és ismétlés esetén a befogatással való fenyegetés segítségével ugyanazon eredmény érhető el.

S azt hiszem, ép a praeventiv fogság az, a hol minden veszély nélkül lehetne bátor kezdeményezést tenni, a mi különösen Magyarországon bizonyulna hasznosnak az egyéni szabadságra nézve; mert a mi vizsgálati foglyainknak túlnyomó része, a szökés gyanúja, s a miatt van letartóztatva, hogy a bíróságnak minden pillanatban rendelkezésére álljon.

Mielőtt befejezném soraimat, meg kell még emlékezniem egy kérdésről, mely az egyéni szabadság tárgyalásánál nem mellőzhető

el. Értem a törvénytelen hatósági actusnak való ellenszegülés jogát. —

De mindenek előtt ^kijelentem, hogy ezt a kérdést elvileg tárgyalni nem lehet, ha csak azon elv alapján nem, hogy a hatóság, törvényes jogkörben hozott határozatának vagy tényének ellenszegülni nem szabad, habár ez a határozat, vagy tény sérelmes egeszekre, vagy a polgárok nagyobb számára nézve.

A lázadásból lehet jog: az események igazolhatják utólagosan. Hiszen a ki ezt tagadná, megtagadná azon nagy vívmányokat, melyek a forradalomban gyökereznek.

Én azonban szükségesnek tartom, az egyéni szabadság érdekében, külön választani a politikai forradalom szempontjától az egyesnek a hatósági actussal szembe állított ellenszegülését. A forradalom jogosságának egyetlen feltétele a siker. Legyen bár törvényes, vagy törvénytelen azon hatalom, mely ellen a lázadás történik, ha győz, nem tekint sem a jogosságra, sem a törvényességre; ellenben az egyesnek, valamely őt érdeklő hatósági ténynyel szembe állított ellenszegülése, vagy erőszaka esetében a jog és törvényesség eszméje nem mellőzhető. A forradalom a fennálló viszonyokat rázza meg, legyenek azok bár törvényesek, vagy törvénytelenek; az egyes erőszaka pusztán a hatóság és egyes közt támaszt conflictust.

Ebben a conflictusban azonban a jog soha sem lehet az egyén részén, ha törvényes hatóságnak, törvényes hatáskörben hozott határozatáról van szó. A jogállam, a jogrend, sőt maga a rend és szabadság eszméje követelik ezt; mert a szabadság csak rend mellett létezhetik. Az állam tehát, mely a hatalmat kezelő hatóságai által öröködik a rend és az állami organizmus szabályos működése felett, nem jöhet oly helyzetbe, hogy az egyén ellenállása megakaszsa ez organizmus működését. Az engedelmességet kényszer által is biztosítja, s az egyént, ki tettelesen ellenállását szegezte a végrehajtó közegek ellen, jogosan megbünteti.

S hogy az erőszak büntette létre jöjjön, nem szükséges egyéb, mint hogy a hatóság törvényes hatáskörében járt el légyen.

Ha nem törvényes hatáskörében járt el, nem hatóság, a közeg, ki nem a törvény, vagy a hatóság rendeletére hajt végre valamely actust, nem hatósági közeg. Az ellenállás tehát nem büntethető; nem jó létre büntett.

Így tehát világos, hogy az úgynevezett ellenállás joga nem a priori felállított elvek sorában, nem a közjogban, hanem a büntető törvénykönyvben oldandó meg.

Az ellenállás; az erőszak büntett. Az állam az ellenállás jogát nem proclamálhatja, s a melyik proclamálná, ipso facto lemondana, proclamálná az állami és társadalmi rend helyett az anarchiát. Ezt

pedig egy állam sem teheti, nem is teszi még Anglia sem. Nincs angol törvény, mely felhatalmazná az egyént, hogy a hatóságnak törvényes jogkörében hozott határozata ellen ellenszegüljön, bármily igazságtalan legyen e határozat, s bármily hibás és sérelmes legyen annak végrehajtása alakilag. Bírói ítéletek vannak; de hatályban levő törvény nincs.³⁵⁾

Maga Blakstone óvakodik proclamálni az ellenszegülés jogát, kiterjesztve felfogását még a forradalmi ellenszegülésre is azt mondja, hogy ha valaha Anglia oly helyzetbe jutna, mint a Károlyok és Stuartok alatt, az angolok bölcsességére bízna, hogy mit kell cselekedni.

A continensen soha sem merült fel ellenkező felfogás, ha csak az anarchisták, minden társadalmi rendet gyűlölő soraiban nem. A lehető leghabzababb elvű alkotmány, a belga alkotmány vitatása alkalmával sem követelte senki, hogy a törvényes jogkörben hozott hatósági határozatnak való ellenszegülés jogával felruháztság az egyén. Hiszen ha e felruházás megtörténnék, az egyén lenne bírója a hatóság intézkedésének, s ha egyszer ez elfogadtatnék, elv gyanánt, az egyén mindig hivatkozhatnék arra, hogy a hatósági actust törvénytelennek tartotta.

Ellenben bizonyos az, hogy a magyar nemesnek volt joga 1848 előtt a hatósági actusnak való ellenszegülésére; daczára az 1462, 1543, 1723-diki törvényeknek, melyek hűtlenséggel és halállal büntendőnek mondják az ország rendes bírái ellen, hivatalos eljárásuknál alkalmazott erőszakot. A nemes ellenszegülési joga azonban nem a forradalom joga, hanem jogorvoslat volt. Az oppositio és repulsio megakasztotta ugyan a hatósági működést; de nem az erőszak szembeállításával, hanem azért, mert a törvény ily jogorvoslatot adott a nemesnek, ki aztán a bíróság előtt tartozott okát adni ellenszegülésének. Mintegy hivatkozás volt ez a rosszul értesült hatóságtól a jól értesült hatóságra.

A privilégiumok idejének e sajátos jogorvoslata azonban megszűntnek tekinthető nem csak a bírói gyakorlat, hanem az 1848-diki törvények szellemében is.

Legvilágosabban megoldják pedig a kérdést, a mi viszonyainkra nézve, a büntető törvénykönyv 163 — 170 §§. Ezek szerint világos,

³⁶⁾ Anna királynő idejében történt, hogy egy constable letartóztatott egy polgárt. A letartóztatás törvénytelen módon történt. Egy másik arra menő polgár a letartóztatottnak segítségére ment; megtámadta, s a küzdelem hevében megölte a constablet. Tehát nem is a letartóztatott, hanem egy harmadik személy ölte meg a hatóság közeget. Az ügy bíróság elé került; a vádlott felmentetett; mert — úgymond — a törvénytelen eljárás eléggé indokolta a harmadik egyén közbelépését, s mert egy polgár szabadsága elleni merénylet az angol felség valamennyi alattvalóját fenyegeti. A szabadságnak mily büszke szavai ezek; de mily veszélyt rejtenek magukban az állami és társadalmi rendre nézve !

hogy a hatósági intézkedésnek erőszakkal, vagy veszélyes fenyegetéssel való ellenszegülés, büntettet képez. De a büntett létre jöttének feltétele, hogy a hatóság jogkörében jár el. Ellenkező esetben nem jó létre büntett.³⁹⁾

Lehetnek a kétségbeesésnek egyes tényei, mikor a törvényes hatósági intézkedésnek való ellenszegülés sem büntetendő; de ez eseteket nem lehet, sőt nem is szabad külön elvek alá foglalni. Ott vannak erre a büntető törvénykönyv általános elvei, melyek szerint a beszámítás kizárható, vagy enyhíthető. Ott van a *modus inculpatae tutelae*; ott van a heves felindulás körülménye, melyet a sérelmes és igazságtalan hatósági actus miatt érzett jogos harag oly fokra emelhet, hogy a beszámítás nem csak enyhül, hanem kizáratik.

És vájjon van-e ennél több garantiára szüksége az egyéni Szabadságnak a sérelmes hatósági intézkedéssel szemben?

Oly garantiára, mely a sérelmes hatósági intézkedés végrehajtását gátolná, nincs szükség, de jog-államban elő sem fordulhat e szükségesség.

Hiszen a hatóság és közegei felelősek úgy büntető, mint polgár jogilag. Ha a hatóság a törvény ellenére rendeli el valakinek p. o. letartóztatását, a sértett hivatali büntett miatt indít büntető és esetleg kártérítési pert a felelős közeg ellen. És ez elég védelme az egyéni szabadságnak. Ezt a védelmet azonban csak jogállam nyújthatja; de csak is jogállam követelhet engedelmisséget, még a sérelmes hatósági intézkedések iránt is. A mely állam nem volna képes e védelmet nyújtani, ipso facto felruházná alattvalóit az ellenállás jogával, de egyszersmind ipso facto abdikálna. Megszűnnék jogállam, sőt megszűnnék államnak lenni. A kettős felelősség elve sehol sem érvényesül a gyakorlatban oly biztosan, mint Angliában; de épp ez az oka, hogy sehol sem büntethetik szigorúan oly jogosan az ellenszegülést, mint Angliában. S valóban, a mily mérvben kifejlődik a hatóság felelőssége, oly mérvben sújtható nagyobb szigorral az ellenállás; mert az egyén szabadsága teljes garantiával bírt a hatóság törvénytelen eljárásával szemben, s így semmi szüksége sem volt az őnségelyre.

Íme így képezem én az egyéni szabadság kérdésének helyes rendezését, nem tulajdonítva elsőrangú fontosságot sem a parlamenti actáknak, sem a vizsgálati fogság rendezésének, ha nem támogatja

³⁹⁾ V. ö. Löw Tóbiás értekezését: A hivatalos hatalom jogszerűsége M. 1. I. k. 359—375. 1.

a pozitív garanciákat a vizsgálati stádiumban is, a vádeljárás, nyilvánosság, szóbeliség, contradictió, s a védelem egyenjogúsága.

Ha munkám csak némileg is közrehat, ha nem is annyira az eszmék tisztázására, és az egyéni szabadság diadalának kivívására, mint inkább az eszmék felkeltésére — mert nálunk, hol az egyéni szabadság kérdése még sem a sajtóban, sem a törvényhozásban nem tárgyalatott, legfeljebb csak erről lehet szó, — úgy feletébb kárpótolva leszek azon fáradtságért, melyet e nagyobb vonásokkal készített rajzokra fordítottam.

TARTALOM.

I. Fejezet. Az egyéni szabadság az ó-kor különböző népeinél.	1—6	lap.
II. Fejezet. Az egyéni szabadság fejlődése Angliában és Franciaországban	7—15	
III. Fejezet. Az egyéni szabadság Magyarországon.....	15—20	
IV. Fejezet. Az egyéni szabadság Magyarországon. (Folytatás)....	21—32	
V. Fejezet. Az egyéni szabadság Franciaországban.	32—38	
VI. Fejezet. Az egyéni szabadság Belgiumban	38—46	
VII. Fejezet. Az egyéni szabadság Ausztriában és Németországban.	46—52	
VIII. Fejezet. Az egyéni szabadság Angliában.....	52—56	
IX. Fejezet. Az egyéni szabadság valódi garanciái....	56—66	